

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Το Τεκμήριο της Αθωότητας

ΜΜΕ - Διεθνείς όψεις - Μετενέργεια - Έννομες
Συνέπειες - Ειδικά Θέματα

Π.Μ.Σ. ΠΟΙΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ & ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΕΚΠΑ

Εμμανουέλα Ν. Κρητικού

(Α.Μ. 7340162301012)

Υπεύθυνοι Καθηγητές:

**Αλέξανδρος Δημάκης (επιβλέπων),
Αριστομένης Τζαννετής**

1 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2023

- ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΘΗΝΩΝ -

Πίνακας περιεχομένων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
1. ΜΜΕ και Ποινική Δίκη: η επίδραση της «έντονης δημοσιογραφικής εκστρατείας» (“virulent press campaign”) στο τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου - επισκόπηση της νομολογίας του ΕΔΔΑ.....	4
1.1. Η στάθμιση ανάμεσα στο δικαίωμα της έκφρασης (άρθρο 10 ΕΣΔΑ) και στο τεκμήριο αθωότητας (άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ)	4
1.2. Η προβληματική της τριτενέργειας του τεκμηρίου αθωότητας ως προς τα ιδιωτικά ΜΜΕ υπό την υπερεθνική της όψη	7
1.3. Τα νομολογιακώς διαμορφωμένα κριτήρια που σταθμίζει το ΕΔΔΑ κατά την αξιολόγηση της επίδρασης των ΜΜΕ στη δίκαιη δίκη	10
2. Η μετενέργεια του τεκμηρίου αθωότητας: η επίδραση που ασκεί η ποινική αθώωση στην αντίστοιχη πολιτική δίκη	12
2.1. Η πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου έως το 2013.....	13
2.2. Η απόφαση υπ’ αριθμ. 1652/2013 ως τομή στην πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου και τα υπερεθνικά «νομολογιακά της προηγούμενα»	15
2.3. Η μετά το 2013 αμφιταλαντευόμενη νομολογία	17
2.4. Η υπ’ αριθμ. 4/2020 απόφαση της Πλήρους Ολομέλειας του Αρείου Πάγου: η νομολογιακή επίλυση του ζητήματος	19
3. Τεκμήριο αθωότητας και ανασταλτικό αποτέλεσμα των ενδίκων μέσων.....	21
3.1. Η προβληματική διάταξη του άρθρου 187 παρ. 6 ΠΚ.....	25
4. Τεκμήριο αθωότητας και τεκμήρια ενοχής - το παράδειγμα του καταργηθέντος «τεκμηρίου ψεύδους» του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ.....	27
5. Τεκμήριο αθωότητας και προσωρινή κράτηση	31
6. Μέτρα θεραπείας της παραβίασης του τεκμηρίου αθωότητας - Η αξίωση της Οδηγίας 2016/343 και ο ελληνικός νόμος ενσωμάτωσης (άρθρο 7 ν. 4596/2019)	35
ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	38
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	43
ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ	46

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα μελέτη εκπονήθηκε κατά το Α΄ εξάμηνο σπουδών του Π.Μ.Σ. Ποινικού Δικαίου & Ποινικής Δικονομίας (ΕΚΠΑ), στο πλαίσιο του μαθήματος «Ειδικά Θέματα του Ποινικού Δικονομικού Δικαίου». Ως προς το περιεχόμενό της αποτελεί το Β΄ Μέρος της ενιαίας ομαδικής εργασίας με τίτλο «Τεκμήριο Αθωότητας και Βάρος Απόδειξης», και πραγματεύεται τα ειδικότερα ζητήματα που απορρέουν από τη δικονομική αρχή του τεκμηρίου αθωότητας υπό το πρίσμα της εθνικής μας ποινικής νομοθεσίας και νομολογίας, οι οποίες τελούν σε διαλεκτική σχέση με τη νομολογία του ΕΔΔΑ.

Η ερευνητική μας πορεία εκκινεί από την προβληματική της τριτενέργειας του τεκμηρίου αθωότητας υπό την ειδικότερη έκφραση της δεσμευτικότητάς του έναντι των ιδιωτικών ΜΜΕ· ζήτημα το οποίο ανακύπτει με ιδιαίτερη ένταση, όταν πρόκειται για ποινικές δίκες που συγκεντρώνουν το εύλογο ενδιαφέρον της κοινής γνώμης λόγω της μείζονος απαξίας του εγκλήματος ή του αντικτύπου αυτού στα δημόσια πράγματα. Η προσέγγισή μας στο πλαίσιο του εν λόγω κεφαλαίου θα έχει τη μορφή της νομολογιακής επισκόπησης, έτσι ώστε να αναδειχθεί η θέση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΔΔΑ) επί του ζητήματος. Εν συνεχεία, πρόκειται να αναπτυχθεί -μέσω της νομολογίας των πολιτικών τμημάτων του Αρείου Πάγου- η θεματική της μετενέργειας του τεκμηρίου αθωότητας, υπό την έννοια του βαθμού δεσμευτικότητας της αμετάκλητης ποινικής αθώωσης στην μεταγενέστερη αστική δίκη περί αποζημίωσης. Ακολούθως, θα αναλυθούν τρία ειδικότερα θέματα ποινικοδικονομικής φύσεως που τελούν σε άμεση συνάφεια με το τεκμήριο. Ο λόγος περί του βαθμού εναρμόνισης με αυτό: πρώτον, του ανασταλτικού αποτελέσματος των ενδίκων μέσων, δεύτερον του πλέον επαχθούς μέτρου δικονομικού καταναγκασμού, δηλαδή της προσωρινής κράτησης, καθώς και τρίτον των τεκμηρίων ενοχής (με έμφαση στο καταργηθέν άρθρο 366 παρ. 2 του παλαιού ΠΚ). Εν τέλει, πρόκειται να γίνει λόγος για τα παρεχόμενα ένδικα μέσα προστασίας έναντι των προσβολών του τεκμηρίου αθωότητας, όπως αυτά κατοχυρώνονται στην ενωσιακή Οδηγία 2016/343. Μάλιστα, ενδιαφέρον παρουσιάζει η διερεύνηση της αποτελεσματικότητας των ενδίκων μέσων που παρέχονται από τον εθνικό νομοθέτη και ο βαθμός εναρμόνισής τους με τις ενωσιακές επιταγές.

Από τις ανωτέρω αναπτύξεις επιδιώκεται να φωτιστεί ο πολυδιάστατος χαρακτήρας του τεκμηρίου αθωότητας και η επίδραση αυτού στην ποινική διαδικασία, προκειμένου να καταδειχθεί η ανάγκη ουσιαστικού σεβασμού του για τη διασφάλιση της *δικανικής μορφής* της ποινικής δίκης.

Εμμανουέλα Κρητικού

Αθήνα, 1.12.2023

1. ΜΜΕ και Ποινική Δίκη: η επίδραση της «έντονης δημοσιογραφικής εκστρατείας» (“virulent press campaign”) στο τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου- επισκόπηση της νομολογίας του ΕΔΔΑ

Στο πλαίσιο των σύγχρονων δημοκρατικών κοινωνιών η διασφάλιση ελεύθερων κι αλογόκριτων ΜΜΕ έχει καταστεί πλέον αυτονόητη, τουλάχιστον σε δεοντοκρατικό και θεσμικό επίπεδο. Παράλληλα, δεν πρέπει να παραγνωριστεί πως ο Τύπος επιτελεί και γενικοπροληπτικούς σκοπούς, εκπαιδύοντας το κοινό σε θέματα ηθικής και κοινωνικής τάξης, στο πλαίσιο της καλουμένης «ενημερωτικής πρόληψης».¹ Ωστόσο, ανεξαρτήτως των θεμιτών αυτών σκοπών, η ενάσκηση της ελευθερίας της έκφρασης και του δημόσιου λόγου δεν μπορεί να νοηθεί απεριόριστη, ιδίως στο χώρο της ποινικής δίκης, όπου το εύλογο ενδιαφέρον του Τύπου βρίσκεται σε διαλεκτική σχέση με το τεκμήριο αθωότητας, ως συστατικού στοιχείου της δίκαιης δίκης. Πράγματι, σύμφωνα με την πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, η τελευταία αποτελεί μια *γενική επιταγή*, ενώ τα δικαιώματα του κατηγορουμένου (μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται το τεκμήριο αθωότητας) *εκφάνσεις* της, με συνέπεια ενίοτε να αλληλεπικαλύπτεται το ρυθμιστικό πεδίο των νομικών αυτών βάσεων.² Αυτή η εισαγωγική διευκρίνιση είναι απαραίτητη στο πλαίσιο του κεφαλαίου που μελετούμε, καθότι, όπως πρόκειται να διαφανεί εν συνεχεία, πολύ συχνά η επίδραση των ΜΜΕ στην ποινική δίκη αξιολογείται όχι μόνο επί τη βάση του τεκμηρίου αθωότητας, αλλά και σε συνάφεια με την *αμεροληψία του δικαστηρίου* (έκφανση της δίκαιης δίκης - άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ). Συνολικά, η προσέγγιση της εν λόγω θεματικής υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ δεν σκοπεί απλώς να δώσει απάντηση σε ένα πρόβλημα σύγκρουσης δικαιωμάτων, αλλά ιδίως -αυτό είναι, άλλωστε, το αντικείμενο της παρούσης- να φωτίσει το ιδιαίτερος εριζόμενο ζήτημα της τριτενέργειας του τεκμηρίου αθωότητας, αναδεικνύοντας την επίδραση που έχει η δράση των ΜΜΕ στον δίκαιο χαρακτήρα της ποινικής δίκης.

1.1. Η στάθμιση ανάμεσα στο δικαίωμα της έκφρασης (άρθρο 10 ΕΣΔΑ) και στο τεκμήριο αθωότητας (άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ)

Προεισαγωγικά, οφείλουμε να αναφέρουμε πως το ΕΔΔΑ δέχεται την ελεγκτική λειτουργία των ΜΜΕ, αναγνωρίζοντας το ρόλο τους ως δημόσιων φρουρών (“public watchdogs”)³, οι οποίοι οφείλουν να δημοσιοποιούν τις παθογένειες που εμφιλοχωρούν στα δημόσια πράγματα, στηλιτεύοντας μάλιστα, ακόμη και με τρόπο

¹ Γ. Πανούσης, «ΜΜΕ και Πρόληψη: σύμπραξη ή σύγκρουση;», Εγκληματολογία 1-2/2019, σελ. 38.

² Λ.-Α. Σισιλιάνος, «Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη - εγγυήσεις γενικής εφαρμογής», σε: Λ.-Α. Σισιλιάνος (επιμ.), «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του ανθρώπου - Ερμηνεία κατ’ άρθρο», 2^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη 2017, σελ. 231.

³ Βλ. μεταξύ πολλών, ενδεικτικά, την ελληνικού ενδιαφέροντος: ΕΔΔΑ, *Παρασκευόπουλος κ. Ελλάδα* [αριθμ. προσφ.: 64184/11], 28 Ιουνίου 2018, παρ. 58. καθώς και την αφετηριακή απόφαση, αρχής γενομένης από την οποία διαπλάσθηκε νομολογιακά η εν λόγω έννοια του ΕΔΔΑ, *Jersild κ. Δανία* [αριθμ. προσφ.: 15890/89, 23 Σεπτεμβρίου 1994, παρ. 31 και 35.

αιχμηρό, τα κακώς κείμενα ιδίως σε υποθέσεις ευρέως δημοσίου ενδιαφέροντος.⁴ Σε συνάφεια με την παραδοχή αυτή, ιδιαίτερος διαφωτιστική είναι η απόφαση του ΕΔΔΑ **Viorel Burzo κατά Ρουμανίας**⁵, η οποία κατά τα πραγματικά της περιστατικά αφορούσε στην ποινική διαδικασία που κινήθηκε σε βάρος υψηλόβαθμου δικαστικού λειτουργού του Εφετείου της πόλης Κλουζ-Ναπόκα, ο οποίος κατηγορήθηκε και καταδικάστηκε ως υπαίτιος δωροληψίας με αντικείμενο την άσκηση επιρροής για έκδοση ευνοϊκών αποφάσεων. Η σύλληψη και η προσωρινή κράτηση του παραπονούμενου δικαστή συγκέντρωσαν το εύλογο ενδιαφέρον των εγχώριων ΜΜΕ, τα οποία κάλυψαν εκτενώς την υπόθεση, με συνέπεια τη δημοσίευση πληθώρας άρθρων στον Τύπο που προεξοφλούσαν την ενοχή του, πριν την έκδοση οιασδήποτε δικαστικής κρίσης. Κατόπιν τούτων, ο Viorel Burzo προσέφυγε στο ΕΔΔΑ, επικαλούμενος παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητάς του, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, ως προς αυτή τη νομική βάση της προσφυγής του υποστήριξε πως η ευρεία δημοσιοποίηση της προφυλάκισής του κατά τρόπο δυσμενή για τον ίδιο υπερέβαινε το όριο θεμιτής δράσης των ΜΜΕ σε μια δημοκρατική κοινωνία. Επί της υπό εξέταση προσφυγής το δικαστήριο του Στρασβούργου επεσήμανε πως το άρθρο 6 παρ. 2 δεν δύνανται να καταστήσει ανενεργό το άρθρο 10 της ΕΣΔΑ, όπου κατοχυρώνεται το δικαίωμα ενημέρωσης του κοινού για τις εκκρεμείς ποινικές υποθέσεις. Ωστόσο, το τελευταίο πρέπει να ασκείται με πάσα διακριτικότητα και σεβασμό στις ιδιάζουσες εγγυήσεις της ποινικής δίκης, μία εκ των οποίων είναι το τεκμήριο αθωότητας.⁶ Εν προκειμένω, κατά το ΕΔΔΑ, η σημαίνουσα θέση που κατείχε ο προσφεύγων στο ρουμανικό δικαστικό σύστημα, καθώς και το εύλογο δημόσιο ενδιαφέρον για την καταπολέμηση της διαφθοράς δικαιολογεί την ευρεία δημοσιογραφική κάλυψη της υπόθεσης, αλλά και τη διατύπωση σκληρής κριτικής απέναντι στο ευαίσθητο ζήτημα της αμφισβήτησης της ηθικής εκείνων που καλούνται να αποδώσουν δικαιοσύνη. Η παραδοχή αυτή συνέτεινε -από κοινού και με άλλους λόγους που πρόκειται να αναπτυχθούν κατωτέρω- στην απόρριψη της εν θέματι νομικής βάσης της προσφυγής.

Στο ίδιο ακριβώς πλαίσιο κινείται και η υπόθεση **Rywin κατά Πολωνίας**⁷, τα πραγματικά περιστατικά της οποίας αφορούσαν σε έναν γνωστό κινηματογραφικό παραγωγό της Πολωνίας, ο οποίος προσφέρθηκε έναντι ανταλλάγματος να ασκήσει επιρροή κατά τη νομοθετική διαδικασία για την τροποποίηση του νόμου περί ραδιοτηλεόρασης προς το συμφέρον εταιρείας που εξέδιδε εφημερίδα εθνικής εμβέλειας. Οι εκπρόσωποι της εταιρείας δεν αποδέχθηκαν την πρόταση δωροδοκίας, αλλά αντ' αυτού δημοσιοποίησαν το περιστατικό σε άρθρο με τίτλο «Ένας νόμος με

⁴ «Ελευθερία πληροφορίας και τεκμήριο αθωότητας - Η αναζήτηση της αναγκαίας ισορροπίας», Συστάσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Ιούνιος 2016, σελ. 11-12.

⁵ ΕΔΔΑ, **Viorel Burzo κ. Ρουμανίας** [αριθμ. προσφ.: 75109/01 12639/02], 30 Ιουνίου 2009.

⁶ ΕΔΔΑ, **Allenet De Ribemont κ. Γαλλίας** [αριθμ. προσφ.: 15175/89], 10 Φεβρουαρίου 1995, σκ. 38.

⁷ ΕΔΔΑ, **Rywin κ. Πολωνίας** [αριθμ. προσφ.: 6091/06, 4047/07 και 4070/07], 18 Φεβρουαρίου 2016.

αντάλλαγμα μια δωροδοκία: όταν ο Rywin περνάει να δει τον Michnik⁸», το οποίο ακολούθησαν και άλλα προεξοφλητικά της ενοχής δημοσιεύματα κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας. Ο Rywin, κατόπιν τούτων, προσέφυγε στο ΕΔΔΑ, επικαλούμενος παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητάς του από την έντονη δημοσιογραφική καμπάνια εις βάρος του, η οποία πυροδοτήθηκε από έναν κρατικό φορέα, την κοινοβουλευτική επιτροπή που συστάθηκε για τη διερεύνηση της υπόθεσης και η οποία έθετε τις συνεδριάσεις της στη δημοσιότητα. Μάλιστα, ο προσφεύγων ισχυρίστηκε πως το γεγονός ότι η υπόθεση εκδικάστηκε από επαγγελματίες δικαστές δεν αρκούσε για τη διαφύλαξη του δίκαιου χαρακτήρα της δίκης. Τέλος, παραπονέθηκε για τη μη λήψη αντισταθμιστικών μέτρων για τον περιορισμό της επιρροής των ΜΜΕ, αφού το δικαστήριο αντί να περιορίσει τη δημοσιότητα της δίκης, επέτρεψε τη ζωντανή μετάδοση των συνεδριάσεών του, ενθαρρύνοντας την εχθρική δημοσιογραφική εκστρατεία. Επ' αυτών το ΕΔΔΑ έκρινε πως η εν θέματι υπόθεση αφορά σε δημόσιο πρόσωπο το οποίο ενεπλάκη σε πολιτικό σκάνδαλο δωροδοκίας κατά τη νομοθετική διαδικασία, επομένως δικαιολογημένα υπόκειται σε εντονότερο έλεγχο των πράξεων του και σκληρή κριτική από πλευράς των δημοσιογράφων και του κοινού. Εκτός αυτού, οι ενοχοποιητικές απόψεις που εκφράσθηκαν δια του Τύπου δεν προέρχονταν από κρατικές Αρχές ούτε υποδαυλίστηκαν από αυτές. Δεδομένων των προαναφερθέντων, καθώς και του γεγονότος ότι ελήφθησαν επαρκή μέτρα διασφάλισης της αντικειμενικότητας και της αμεροληψίας του δικαστηρίου, το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι δεν συντρέχει παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 και 2 της ΕΣΔΑ.

Από την άλλη πλευρά, είναι απαραίτητο να καταστεί σαφές πως η ελεγκτική διάσταση του καθήκοντος ενημέρωσης που υπέχουν τα ΜΜΕ σε καμία περίπτωση δεν συνεπάγεται την υπεροχή αυτού έναντι του τεκμηρίου αθωότητας, αφού το τελευταίο οφείλει να γίνεται σεβαστό ως δεσμευτικό όριο της δράσης τους. Από κοινού δε με το τεκμήριο, είναι και ένα άλλο δικαίωμα που χρήζει προστασίας, αυτό της ιδιωτικής ζωής του κατηγορουμένου, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Ιδιαίτερως διαφωτιστικό για την κατανόηση της στάθμισης εν προκειμένω είναι το παράδειγμα της υπόθεσης **Axel Springer SE και RTL Television GmbH κατά Γερμανίας**⁹, στην οποία το ζήτημα που εξετάζουμε προσεγγίσθηκε από την αντίθετη οπτική γωνία, ήτοι από πλευράς δύο ΜΜΕ, τα οποία επικαλέσθηκαν παραβίαση της ελευθερίας έκφρασής τους από δικαστική απαγόρευση λήψης φωτογραφιών του κατηγορουμένου κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας. Πράγματι, η πρόσβαση στις πηγές ενημέρωσης αποτελεί νόμιμο δικαίωμα του Τύπου, το οποίο όχι μόνο δεν πρέπει να παρακωλύεται, αλλά τουναντίον, οφείλει να προάγεται από

---

⁸ Πρόκειται για τον αρχισυντάκτη της επίμαχης εφημερίδας.

⁹ ΕΔΔΑ, **Axel Springer SE και RTL Television GmbH κατά Γερμανίας** [αριθμ. προσφ.: 51405/12], 21 Σεπτεμβρίου 2017.

το κράτος με τη λήψη θετικών μέτρων.¹⁰ Συναφώς, το δικαστήριο του Στρασβούργου απεφάνθη πως η εν θέματι απόφαση αποτελούσε απαραίτητο αντισταθμιστικό μέτρο, προκειμένου να διαφυλαχθεί ο κατηγορούμενος από τη δημόσια διαπόμπευση και να διασφαλισθεί το τεκμήριο της αθωότητάς του. Άλλωστε, όπως παρατήρησε προσφυώς το ΕΔΔΑ, η δημοσίευση φωτογραφιών του υποκειμένου σε δίκη προσώπου, φέροντος χειροπέδες και περιφρουρούμενου από αστυνομικά όργανα υπερβαίνει το όριο του ενεργητικού δικαιώματος των ΜΜΕ προς ενημέρωση (και του παθητικού δικαιώματος του κοινού προς πληροφόρηση), καθότι λειτουργεί ως συμβολισμός ενοχής.¹¹ Μάλιστα, στην προκείμενη απόφαση αποδόθηκε έμφαση στα κριτήρια στάθμισης μεταξύ των δύο αντικρουόμενων δικαιωμάτων, και ειδικότερα στο γεγονός ότι το έγκλημα δεν αφορούσε στο δημόσιο βίο, αλλά εκτυλίχθηκε εντός του στενού πλαισίου της οικογένειας, στη μηδαμινή αναγνωρισσιμότητα/δημοσιότητα του κατηγορουμένου, καθώς και στην επιρροή που θα είχε η δημοσιοποίηση των φωτογραφιών στην ποινική διαδικασία. Ως προς το τελευταίο ζήτημα, το ΕΔΔΑ τόνισε πως η ομολογία του κατηγορουμένου στην ποινική δίκη διόλου δεν εξασθενίζει το δικαίωμά του να λογίζεται αθώος μέχρι αποδείξεως της ενοχής του, καθότι η αξιοπιστία και η ακρίβειά της δεν είναι δεδομένες. Τούτων δοθέντων, ήχθη στην κρίση ότι η απαγόρευση ήταν αναγκαία ως επιτελούσα εγγυητική λειτουργία απέναντι στο τεκμήριο αθωότητας, καίτοι περιόριζε ως ένα βαθμό την ελευθερία έκφρασης του Τύπου.

1.2. Η προβληματική της τριπενέργειας του τεκμηρίου αθωότητας ως προς τα ιδιωτικά ΜΜΕ υπό την υπερεθνική της όψη

Μολονότι η δυναμικώς εξελισσόμενη νομολογία του ΕΔΔΑ έχει επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής του τεκμηρίου αθωότητας και πέρα από το στενό πλαίσιο της ποινικής δίκης, καταλαμβάνοντας και δηλώσεις/υλικές ενέργειες εξωδιαδικαστικές,¹² δεν συνέβη το ίδιο -τουλάχιστον κατά τρόπο αναμφισβήτητο- και για τον κύκλο των προσώπων που δεσμεύονται από το τεκμήριο. Ειδικότερα, καίτοι γίνεται δεκτό πως στο υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής (*ratione personae*) εντάσσονται εκτός των φορέων της ποινικής δίκης, και οι δημόσιοι λειτουργοί (π.χ. μέλη της εκτελεστικής εξουσίας), το ζήτημα παραμένει εριζώμενο ως προς τους ιδιώτες και δη τα ΜΜΕ. Και ενώ για τα ΜΜΕ που ελέγχονται από το κράτος η δέσμευση είναι αυτονόητη, ως προς τα ιδιωτικά έχουν διατυπωθεί δύο αντικρουόμενες απόψεις.¹³

¹⁰ **Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή**, «V. Δημοσιοποίηση στοιχείων κατηγορουμένων εκ μέρους των ΜΜΕ», σε: «Δίκαιο Πληροφορικής», Νομική Βιβλιοθήκη 2013, σελ. 222-223.

¹¹ Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και η θεωρία: **Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή**, *όπ.π.*, σελ. 225.

¹² **Π. Βογιατζής**, «Το Τεκμήριο Αθωότητας (άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ)», σε: Λ.-Α. Σισιλιάνος (επιμ.), «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του ανθρώπου - Ερμηνεία κατ' άρθρο», 2η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη 2017, σελ. 306-314.

¹³ **Γ. Τριανταφύλλου**, «Άρθρο 6 παρ. 2 Τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου», σε: Λ. Κοτσαλής (επιμ.), «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & Ποινικό Δίκαιο (Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ)», Νομική Βιβλιοθήκη 2014, σελ. 478.

Σύμφωνα με την **πρώτη άποψη**, η οποία βρίσκει σημαντική απήχηση στην εθνική μας έννομη τάξη,¹⁴ όπως εκτέθηκε στο Α' μέρος της παρούσης μελέτης, το τεκμήριο αθωότητας **τριτενεργεί αμέσως**, υπέχοντας δεσμευτική ισχύ απευθείας μεταξύ ιδιωτών, χωρίς να χρειάζεται να μεσολαβήσει το ελεγκτικό στάδιο της λήψης ή μη πρόσφορων κρατικών μέτρων για τη διαφύλαξή του από παραβιάσεις τρίτων.

Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με την **δεύτερη άποψη**, η οποία τυγχάνει κρατούσα σε υπερεθνικό επίπεδο, το τεκμήριο αθωότητας, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ, δεν παράγει άμεση τριτενέργεια, με την έννοια ότι δεν καθιερώνει αμέσως υποχρεώσεις των ιδιωτών έναντι του κατηγορουμένου, την παραβίαση των οποίων θα μπορούσε ο τελευταίος να επικαλεστεί ευθέως ενώπιον του Δικαστηρίου. Ωστόσο, σύμφωνα με τους υποστηρικτές της εν λόγω άποψης, το τεκμήριο αθωότητας **τριτενεργεί εμμέσως**, δηλαδή εξετάζεται αν η διαταρακτική του τεκμηρίου δράση από πλευράς των ΜΜΕ έχει αντιμετωπιστεί προσηκόκτως από το Κράτος, ώστε σε διαφορετική περίπτωση να του καταλογιστεί η αδράνεια.¹⁵ Πιο συγκεκριμένα, η υποχρέωση σεβασμού του τεκμηρίου αθωότητας δεσμεύει τους κρατικούς φορείς τόσο υπό την παθητική έποψη της *αποχής* από προσβολές, όσο και από την ενεργητική έποψη της *λήψης θετικών μέτρων* για την εξάλειψη ή έστω τον περιορισμό συντελεσθισών ή επαπειλούμενων παραβιάσεων του τεκμηρίου από ιδιώτες. Αν λοιπόν, στο πλαίσιο της θεματικής που μελετούμε, διαπιστωθεί αντικειμενικά μια ενοχοποιητική δημοσιογραφική καμπάνια, επί της οποίας δεν επελήφθησαν με τη λήψη πρόσφορων προληπτικών ή κατασταλτικών μέτρων οι κρατικοί παράγοντες, αλλά αντ' αυτού επέδειξαν αδράνεια, με συνέπεια την αρνητική επίδραση του Τύπου στον δίκαιο χαρακτήρα της ποινικής διαδικασίας, τότε η συντελεσθείσα παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας βαρύνει το Κράτος. Συναφώς, χαρακτηριστική είναι η προεκτεθείσα υπόθεση **Viorel Burzo κατά Ρουμανίας**, επί της οποίας ο προσφεύγων ισχυρίστηκε πως η ευρεία δημοσιογραφική εκστρατεία που έλαβε χώρα εις βάρος του υποκινήθηκε από δηλώσεις που έκανε σε συνέντευξη Τύπου ο αρμόδιος Εισαγγελέας, υποδαυλίζοντας τη λαϊκή κατακραυγή. Ο ισχυρισμός αυτός είναι δηλωτικός της αμηχανίας που απηχεί η νομολογία του ΕΔΔΑ, και του δισταγμού του Δικαστηρίου να δεχθεί την άμεση τριτενέργεια του τεκμηρίου αθωότητας, τα οποία γνωρίζοντας ο προσφεύγων, επιχείρησε να καταλογίσει τη δράση των ΜΜΕ σε δημόσιο λειτουργό και κατ' επέκταση στο Κράτος, προκειμένου να ευδοκιμήσει η προσφυγή του.

Στο ίδιο πλαίσιο, ενδιαφέρον ως προς την κρατική υποχρέωση λήψης αντισταθμιστικών μέτρων έναντι μιας έντονης δημοσιογραφικής εκστρατείας σε βάρος του κατηγορουμένου παρουσιάζει η όλως πρόσφατη απόφαση του ΕΔΔΑ στην

¹⁴ Μεταξύ άλλων, βλ. **N. Ανδρουλάκη**, «Θεμελιώδεις έννοιες της Ποινικής Δίκης», 5η έκδοση, Π.Ν. Σάκκουλας 2020, σελ. 238-239.

¹⁵ «Ελευθερία πληροφόρησης και τεκμήριο αθωότητας - Η αναζήτηση της αναγκαίας ισορροπίας», όπ.π., σελ. 16.

υπόθεση **Okropiridze κατά Γεωργίας**¹⁶. Τα πραγματικά της περιστατικά αφορούσαν σε ένα περιστατικό ανθρωποκτονίας που συγκλόνισε τη γεωργιανή κοινή γνώμη, συγκεντρώνοντας το εύλογο ενδιαφέρον του Τύπου. Μάλιστα, δοθέντος ότι η πρώτη σύνθεση των ενόρκων που κλήθηκε να αποφανθεί επ’ αυτής δεν κατέληξε σε ετυμηγορία, πυροδοτήθηκαν έντονες αντιδράσεις από πλευράς δημοσίων αξιωματούχων, οι οποίες αποτυπώθηκαν σε δημοσιεύματα και συνεντεύξεις που φιλοξενήθηκαν από ιδιωτικά ΜΜΕ. Την επαύριο της καταδίκης του από το νέο σώμα ενόρκων, ο Okropiridze προσέφυγε στο ΕΔΔΑ, επικαλούμενος τη διασάλευση του δίκαιου χαρακτήρα της δίκης του (άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ), την οποία απέδωσε -μεταξύ άλλων- στη δυσμενή για εκείνον δημοσιογραφική καμπάνια που επέδρασε καταλυτικά στην αμεροληψία των ενόρκων. Επ’ αυτών το δικαστήριο του Στρασβούργου υπογράμμισε ότι καμία δίκη δεν εκτυλίσσεται εν κενώ, εκτός δηλαδή της κοινωνικής πραγματικότητας, επομένως αυτονόητο είναι πως οι ένορκοι θα εκτίθενται σε δηλώσεις και δημοσιεύματα. Προκειμένου όμως να καταφασθεί μεροληψία, χρειάζεται να διαπιστωθεί αυτή είτε σε *προσωπικό-υποκειμενικό* επίπεδο (απόδειξη μεροληπτικής στάσης από συγκεκριμένο παράγοντα της δίκης), είτε σε *αντικειμενικό* (διασφάλιση επαρκών εγγυήσεων που αποκλείουν κάθε εύλογη αμφιβολία περί της αμεροληψίας του δικαστηρίου). Πιο συγκεκριμένα, το ΕΔΔΑ, εξετάζοντας την αντικειμενική έκφανση του καθήκοντος αμεροληψίας των ενόρκων της εν θέματι ποινικής δίκης παρατήρησε ότι ελήφθησαν επαρκή μέτρα περιορισμού της επίδρασης της εκτεταμένης ανάμιξης των ΜΜΕ στην υπόθεση. Πιο συγκεκριμένα, το δικαστήριο της Τιφλίδας με δήλωση που εξέδωσε προ της επιλογής της σύνθεσης του δεύτερου σώματος ενόρκων, ζήτησε από τα Μέσα, τους διαδίκους, αλλά και όλους τους εμπλεκόμενους στην εν εξελίξει δίκη να απέχουν από οποιαδήποτε δήλωση ή σχολιασμό αναφορικά με αυτή, προκειμένου να μην επηρεαστούν οι νέοι ένορκοι. Έτι δε περαιτέρω, διεξήγαγε τη διαδικασία επιλογής των τελευταίων κεκλεισμένων των θυρών, ενώ αναφέρθηκε διεξοδικά στις προϋποθέσεις που θα έπρεπε να πληρούν οι υποψήφιοι ένορκοι (π.χ. μη προτέρα εκφορά προσωπικών απόψεων επί της υπόθεσης), αποκλείοντας έναν, ο οποίος διαπιστώθηκε πως είχε εκτεθεί στην καμπάνια των ΜΜΕ. Πέραν τούτων, κατά την επ’ ακροατηρίω διαδικασία, ο Πρόεδρος του δικαστηρίου έδωσε οδηγίες στους ενόρκους για την επιτέλεση του ρόλου τους, με τη σαφή υπόμνηση να αγνοήσουν κατά την κρίση τους οτιδήποτε ακούγεται εκτός της δικαστικής αίθουσας. Με αυτό τον τρόπο, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, ελήφθησαν επαρκή αντισταθμιστικά μέτρα προς το σκοπό της διαφύλαξης της αμεροληψίας του δικαστηρίου, ενώ παράλληλα κρίθηκε ότι το ενδιαφέρον του Τύπου δεν υποκινήθηκε από τις Αρχές. Τούτων δοθέντων δεν στοιχειοθετήθηκε παράβαση της αρχής της δίκαιης δίκης, και η υπό κρίση νομική βάση της προσφυγής απορρίφθηκε. Σε αυτό το σημείο μια εμβόλιμη επισήμανση κρίνεται απαραίτητη: όπως διαφαίνεται από τη συστηματική θεώρηση της σχετικής

---

¹⁶ ΕΔΔΑ, *Okropiridze κ. Γεωργίας* [αριθμ. προσφ.: 53974/15], 2 Νοεμβρίου 2023.

νομολογίας, συχνά το ΕΔΔΑ συσχετίζει την επίδραση των ΜΜΕ στην ποινική δίκη με ζητήματα *αμεροληψίας* του δικαστηρίου, τα οποία υπάγονται στην αρχή της δίκαιης δίκης (άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ). Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν εξετάζει την προβληματική παράλληλα και υπό τη σκοπιά του τεκμηρίου αθωότητας· το πράττει στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων.

Στο ίδιο αυτό πεδίο έρευνας, η θέση υπέρ της *έμμεσης* τριτενέργειας γίνεται περισσότερο κατανοητή δια της επισκόπησης της απόφασης του ΕΔΔΑ **G.C.P. κατά Ρουμανίας**¹⁷. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, η οποία αφορούσε -μεταξύ άλλων- σε μια ευρεία δημοσιογραφική εκστρατεία εις βάρος ενός κατηγορουμένου για απάτη, τέθηκε το ζήτημα του παραδεκτού της προσφυγής στο ΕΔΔΑ με νομική βάση την παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας από τη δράση των ΜΜΕ. Συναφώς, η Κυβέρνηση της Ρουμανίας υποστήριξε πως η προσφυγή είναι απαράδεκτη, καθώς ο Τύπος δεν εμπίπτει στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής (*ratione personae*) του τεκμηρίου αθωότητας, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ. Υπό τη σκέψη αυτή, η δημοσιογραφική εκστρατεία αποτύπωνε την προσωπική γνώμη των συντακτών των δημοσιευμάτων και, κατά συνέπεια, δεν μπορούσε να καταλογιστεί στο κράτος. Το ΕΔΔΑ, ωστόσο, απείχε από την εξέταση της δεσμευτικής ισχύος του τεκμηρίου αθωότητας στους ιδιώτες, αφού έκρινε το συγκεκριμένο λόγο απαράδεκτο για άλλους λόγους, και συγκεκριμένα καθότι μεσολάβησε ένα σημαντικό χρονικό διάστημα ανάμεσα στη δημοσίευση των ενοχοποιητικών άρθρων (1997-2000) και στην καταδίκη του προσφεύγοντος (2002), ενώ παράλληλα η υπόθεση εκδικάσθηκε από επαγγελματίες δικαστές, οι οποίοι έχουν αυξημένα εχέγγυα ανεξαρτησίας απέναντι σε εξωγενείς πιέσεις. Συμπερασματικά, παρά τη μη αξιοποίηση της δυνατότητας που δόθηκε δια της παρούσης στο ΕΔΔΑ να λάβει σαφή θέση επί του ζητήματος, κατέστη σαφές το εξής: αν θεωρήσουμε πως η προβληματική της τριτενέργειας συνδέεται άρρηκτα με εκείνη του παραδεκτού της προσφυγής στο ΕΔΔΑ, τότε μόνο για έμμεση τριτενέργεια μπορεί να γίνει λόγος, καθώς αν η παράβαση δεν μπορεί να καταλογισθεί στο κράτος, κατά λογική ακολουθία η προσφυγή θα απορριφθεί ως απαράδεκτη.

1.3. Τα νομολογιακώς διαμορφωμένα κριτήρια που σταθμίζει το ΕΔΔΑ κατά την αξιολόγηση της επίδρασης των ΜΜΕ στη δίκαιη δίκη

Πλέον, έχοντας επισκοπήσει τη νομολογιακή περιπτωσιολογία του ΕΔΔΑ, αναφορικά με το ζήτημα που μελετούμε, μπορούμε να διατυπώσουμε ορισμένες καταληκτικές - συνοπτικές σκέψεις αναφορικά με τα κριτήρια που σταθμίζει το Δικαστήριο, προκειμένου να καταλήξει αν η επίμαχη δημοσιογραφική κάλυψη υπερβαίνει ορισμένα όρια και καθίσταται μια δυσμενής εκστρατεία σε βάρος του κατηγορουμένου, με συνέπεια την προσβολή του δικαιώματος του προσώπου σε δίκαιη δίκη (άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ), αλλά και του τεκμήριου αθωότητάς του (άρθρο 6

¹⁷ ΕΔΔΑ, **G.C.P. κ. Ρουμανίας** [αριθμ. προσφ.: 20899/03], 20 Δεκεμβρίου 2011.

παρ. 2 ΕΣΔΑ). Τα κριτήρια που λαμβάνει υπόψιν του το ΕΔΔΑ για την κατάφαση μιας έντονης δημοσιογραφικής καμπάνιας (“virulent media/press campaign”) έχουν διαπλασθεί και αυτά μέσα από τη νομολογία του. Στο πλαίσιο αυτό, χαρακτηριστική είναι η απόφαση **Paulikas κατά Λιθουανίας**,¹⁸ που αφορούσε, κατά τα πραγματικά της περιστατικά, σε μια υπόθεση ανθρωποκτονίας εξ αμελείας σε τροχάιο τριών ανήλικων παιδιών από έναν αξιωματικό της τροχαίας, η οποία έλαβε μεγάλες διαστάσεις στον Τύπο, καταλήγοντας στην έκφραση κοινωνικής κατακραυγής σε βάρος αστυνομικών που οδηγούν υπό την επήρεια μέθης. Αναλυτικότερα, την επομένη του δυστυχήματος δημοσιεύθηκαν σε πρωτοσέλιδα εφημερίδων εθνικής εμβέλειας φωτογραφίες του Paulikas, συνοδευόμενες από ευθέως ενοχοποιητικές αναφορές προς το πρόσωπό του (λ.χ. «ο άνδρας που προκάλεσε το τραγικό δυστύχημα»), οι οποίες (ενν. οι ενοχοποιητικές αναφορές) εξακολούθησαν με ακόμη μεγαλύτερη ένταση κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας σε δημοσιεύματα στα οποία ο κατηγορούμενος κατονομαζόταν ως «ο δολοφόνος των παιδιών», και οι μάρτυρες που κατέθεσαν υπέρ του ως «οι υπερασπιστές του δολοφόνου των παιδιών που προσπαθούν να τον κάνουν να γλιτώσει». Κατόπιν τούτων, ο Paulikas προσέφυγε στο ΕΔΔΑ, παραπονούμενος για την αρνητική επίδραση που είχε η προεκτεθείσα κάλυψη της υπόθεσης από τον Τύπο, η οποία προεξοφλούσε την ενοχή του. Το ΕΔΔΑ από πλευράς του υπογράμμισε ότι σε κάποιες περιπτώσεις μία έντονη δημοσιογραφική καμπάνια μπορεί να διασαλεύσει την αμεροληψία των δικαστών (άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ, περί δίκαιης δίκης) και να οδηγήσει σε παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας του κατηγορούμενου προσώπου (άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ), η οποία καταλογίζεται ευθέως στο Κράτος εντός της επικράτειας του οποίου συντελέστηκε. Ωστόσο, ενδιαφέρον παρουσιάζει η αιτιολογία του Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία μια ποινική δίκη μπορεί να διεξαχθεί κατά τρόπο δίκαιο ακόμη και υπό καθεστώς έντονης αρνητικής δημοσιότητας, ειδάλλως θα ήταν αδύνατον να δικαστούν κατηγορούμενοι σε περιπτώσεις ποινικών υποθέσεων που ευλόγως προσελκύουν το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης και των ΜΜΕ. Εκείνο που πρέπει να εξετάζεται, λοιπόν, είναι κατά πόσο αντικειμενικά υπήρχαν επαρκείς εγγυήσεις στην εκάστοτε υπό κρίση διαδικασία, ώστε να διασφαλισθεί ο δίκαιος χαρακτήρας της. Επί της παρούσης προσφυγής, το ΕΔΔΑ προχώρησε σε απαρίθμηση των κρίσιμων παραγόντων που χρειάζεται να λαμβάνονται υπόψιν για την εκτίμηση του αντικτύπου μιας εκστρατείας του Τύπου στη δίκαιη διεξαγωγή της δίκης. Μεταξύ αυτών περιλαμβάνεται το **χρονικό διάστημα που μεσολάβησε** ανάμεσα στην αρνητική δημοσιότητα και την έναρξη της διαδικασίας, **η σύνθεση του δικαστηρίου**, **η απόδοση των δημοσιευμάτων στις Αρχές**, καθώς και ο **πραγματικός επηρεασμός των δικαστών**. Εν προκειμένω, το ΕΔΔΑ απεφάνθη ότι το ενδιαφέρον των ΜΜΕ δεν ήταν υποκινούμενο από τις Αρχές, αλλά εύλογο δεδομένης της εμπλοκής αστυνομικού και της πληθώρας παρόμοιων ατυχημάτων που μαρτυρά την ύπαρξη

---

¹⁸ ΕΔΔΑ, *Paulikas κ. Λιθουανίας* [αριθμ. προσφ.: 57435/09], 24 Ιανουαρίου 2017.

μιας κοινωνικής παθογένειας. Πέραν τούτου, σημειώνεται ότι επί της υπόθεσης έκριναν **επαγγελματίες δικαστές**, οι οποίοι είναι λιγότερο πιθανόν, λόγω της κατάρτισης και της εμπειρίας τους, να επηρεαστούν από αθέμιτες εξωτερικές επιρροές δια του Τύπου. Τούτων δοθέντων, το Δικαστήριο του Στρασβούργου κατέληξε στην απόρριψη της εν θέματι νομικής βάσης της προσφυγής, αφού η κάλυψη του δυστυχήματος από τα ΜΜΕ δεν παραβίασε το δικαίωμά του σε δίκαιη δίκη, και το τεκμήριο της αθωότητας.

2. Η μετενέργεια του τεκμηρίου αθωότητας: η επίδραση που ασκεί η ποινική αθώωση στην αντίστοιχη πολιτική δίκη

Στο πλαίσιο της δικαστικής πρακτικής η διαλεκτική σχέση μεταξύ των διαφόρων δικαιοδοτικών κλάδων αποτελεί σύνηθες φαινόμενο. Ειδικότερα, αντικείμενο της μελέτης μας στην παρούσα υποενότητα θα αποτελέσει η συνδιαλλαγή της **ποινικής με την αστική δίκη**,¹⁹ η οποία αισθητοποιείται κατεξοχήν στο πεδίο της αδικοπραξίας, στο βαθμό που το στοιχείο της παράνομης ζημιογόνου πράξης ταυτίζεται με την αντικειμενική και υποκειμενική υπόσταση ενός ποινικού αδικήματος. Το ερώτημα που εγείρεται, λοιπόν, είναι το εξής: εφόσον ως προς την αξιολόγηση του ιδίου βιοτικού συμβάντος έχει εκδοθεί αμετάκλητη αθωωτική ποινική απόφαση, δεσμεύεται αποδεικτικώς το μεταγενεστέρως επιληφθέν πολιτικό δικαστήριο σχετικά με το ότι δεν τελέσθηκε παράνομη ζημιογόνος πράξη, έτσι ώστε να παραβιάζει το τεκμήριο της αθωότητας αν αχθεί σε διαφορετική κρίση;

Το ζήτημα προέκυψε επ' αφορμής της επεκτατικής νομολογίας του ΕΔΔΑ αναφορικά με το τεκμήριο αθωότητας (άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ), το οποίο γίνεται δεκτό πως καταλαμβάνει πέραν του στενού πλαισίου της κύριας ποινικής δίκης, και τις μη ποινικές, αλλά συναφείς δίκες που έπονται της αμετάκλητης αθώωσης του κατηγορουμένου, υπό την ιδέα ότι αυτές αποτελούν παρακολούθημα και συμπλήρωμα της πρώτης. Πρόκειται για την προβληματική της **μετενέργειας** του τεκμηρίου αθωότητας, το οποίο παραμένει ισχυρό και μετά την ολοκλήρωση της ποινικής διαδικασίας, προκειμένου να διασφαλισθεί ότι οι αμετακλήτως αθωωθέντες για μια συγκεκριμένη κατηγορία θα αντιμετωπίζονται με τρόπο που συνάδει προς την αθωότητα αυτή, κατά τις τυχόν επιγενόμενες δικαιοδοτικές κρίσεις. Χαρακτηριστική εν προκειμένω είναι η υπόθεση **Allen κατά Ηνωμένου Βασιλείου**,²⁰ επί της οποίας έκρινε το ΕΔΔΑ σε Ευρεία Σύνθεση. Κατά τα πραγματικά της περιστατικά αφορούσε στην πρωτόδικη καταδίκη μητέρας για την ανθρωποκτονία του βρέφους της, η οποία

¹⁹ Σημειωτέον ότι εκφεύγει του αντικειμένου της παρούσης εργασίας -αν και εντάσσεται στον πυρήνα της προβληματικής του τεκμηρίου αθωότητας- η σχέση ποινικής και διοικητικής δίκης, καθώς και σύνολη η προβληματική των δυαδικών κυρώσεων, καθότι τα θέματα αυτά εντάσσονται συστηματικά στην ύλη του μαθήματος «Ποινική Δικονομία και ΕΣΔΑ - Θέματα Ευρωπαϊκού Ποινικού Δικονομικού Δικαίου» του β' εξαμήνου σπουδών του Π.Μ.Σ. Ποινικό Δίκαιο & Ποινική Δικονομία.

²⁰ ΕΔΔΑ, **Allen κ. Ηνωμένου Βασιλείου** [αριθμ. προσφ.: 25424/09], 12 Ιουλίου 2013· **Β. Χειρδάρης**, Παρατηρήσεις επί της υπόθεσης Allen κατά Η.Β., ΝοΒ Τόμος 64 (2016), σελ. 1522 επ.

όμως ανετράπη στο Εφετείο λόγω αμφιβολιών, αφού ανέκυψαν νέα αποδεικτικά στοιχεία ως προς την αιτία θανάτου. Η Allen, μετά την αθώωσή της σε β' βαθμό, υπέβαλε αίτηση -και κατόπιν της απόρριψής της, αγωγή- αποζημίωσης την οποία δικαιούνται οι καταδικασθέντες, σε περίπτωση που η απόφαση εις βάρος τους ανετράπη λόγω εσφαλμένης απονομής δικαιοσύνης. Το αίτημά της απερρίφθη, με την αιτιολογία ότι τα νέα στοιχεία δεν καταδείκνυαν κακοδικία από πλευράς του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, καθώς το Εφετείο *πιθανολόγησε* απλώς ότι μπορούσαν να οδηγήσουν σε διαφορετική κρίση των ενόρκων. Κατόπιν τούτου, η παραπονούμενη προσέφυγε στο ΕΔΔΑ επικαλούμενη υπονόμηση της αθωότητάς της από την απόρριψη της αγωγής αποζημίωσης. Το Δικαστήριο του Στρασβούργου δέχθηκε γενικά τη δυνατότητα παραβίασης του τεκμηρίου αθωότητας από την απόρριψη της αγωγής αποζημίωσης αθωωθέντος, πλην όμως στη συγκεκριμένη περίπτωση υπογράμμισε ότι η απόρριψη δεν εμπειρείχε φρασεολογία που μαρτυρά καταλογισμό ποινικής ευθύνης στην προσφεύγουσα, αλλά τουναντίον η μεταγενέστερη απόφαση συντάχθηκε πλήρως με την αιτιολογία της αθωωτικής. Έτσι απέρριψε την προσφυγή ως ουσία αβάσιμη. Αυτό που έχει ιδιαίτερη αξία στην συγκεκριμένη απόφαση είναι η νομολογιακή παραδοχή ότι η αστική δίκη, η οποία αφορά σε αγωγή αποζημίωσης εντάσσεται, κατά το ΕΔΔΑ στην έννοια της συναφούς δίκης, η οποία καλύπτεται από τη μετενέργεια του τεκμηρίου αθωότητας. Αφορμώμενοι από την προαναφερθείσα διαπίστωση, πρόκειται να προβούμε αμέσως έπειτα σε μία επισκόπηση της εγχώριας νομολογίας, καθώς και εκείνης του ΕΔΔΑ, όπως αυτές εξελίχθηκαν σε βάθος χρόνου και αποκρυσταλλώθηκαν στη μορφή που τις γνωρίζουμε σήμερα.

2.1. Η πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου έως το 2013

Μέχρι το έτος 2013 η νομολογία του Αρείου Πάγου ήταν σταθερή και τασσόταν υπέρ της άποψης ότι οι αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων δεν παράγουν δεδικασμένο για την πολιτική δίκη που εμφανίζει συνάφεια με αυτές.²¹ Πιο συγκεκριμένα, το αστικό δικαστήριο, όταν καλείται να αποφανθεί περί του αν τελέσθηκε το αδίκημα που συνιστά παράλληλα και αξιόποινη πράξη, δεν δεσμεύεται από την τυχόν προηγηθείσα απόφαση ποινικού δικαστηρίου, καθότι άλλως θα ήταν σαν ο ποινικός δικαστής να εξέδιδε εμμέσως και απόφαση επί της αδικοπραξίας για την οποία δεν έχει δικαιοδοσία από τη στιγμή που πρόκειται για έννομη σχέση ιδιωτικού δικαίου. Άλλωστε, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 321 ΚΠολΔ, δεδικασμένο στην πολιτική δίκη αποτελούν μόνο οι οριστικές και τελεσίδικες αποφάσεις των πολιτικών δικαστηρίων, ενώ «δεν υπάρχει διάταξη του ΚΠολΔ ή του ΚΠΔ, από την οποία να προκύπτει ότι η αμετάκλητη απόφαση ποινικού δικαστηρίου παράγει δεδικασμένο για τα πολιτικά δικαστήρια», όπως δέχεται κατά λέξη η **ΑΠ 431/2000**²². Η δε **ΑΠ**

²¹ Βλ. ενδεικτικά τις αποφάσεις του Αρείου Πάγου υπ' αριθμ. 410/2010, 1349/2008 και 987/2008· προσπελάσιμες μέσω της ιστοσελίδας www.areiospagos.gr.

²² ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

580/2001²³ προχώρησε ένα βήμα παραπέρα απορρίπτοντας το ενδεχόμενο να παράγει η καταδικαστική ποινική απόφαση πλήρη απόδειξη ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων. Αντ' αυτής, υπό τη νομολογία της χρονικής περιόδου που εξετάζουμε, η καταδικαστική ή αθωωτική απόφαση του ποινικού δικαστηρίου μπορούσε να αξιοποιηθεί στην πολιτική δίκη ως αποδεικτικό μέσο (άρθρο 339 ΚΠολΔ), το οποίο είχε τη μορφή ισχυρού δικαστικού τεκμηρίου, υπό την έννοια ότι ο πολιτικός δικαστής προκειμένου να αποκλίνει χρειαζόταν να αιτιολογήσει ειδικά και εμπεριστατωμένα την απόκλιση.

Ιδιαίτερως διαφωτιστικό δείγμα της εν θέματι νομολογιακής τάσης αποτελεί η απόφαση υπ' αριθμ. **1364/2011**²⁴ του Αρείου Πάγου, η οποία αφορούσε σε αγωγή αποζημίωσης ένεκα της πρόκλησης τροχαίου δυστυχήματος λόγω παράλειψης λήψης των απαιτούμενων μέτρων ασφαλείας σε επαρχιακή οδό από πλευράς του Οργανισμού Εγγείων Βελτιώσεων. Το Ανώτατο Ακυρωτικό, εκκινώντας από την αφετηριακή διαπίστωση ότι ούτε ο ΚΠολΔ, αλλά ούτε και το άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ αποτελούν νομικές βάσεις για την καθιέρωση δεδικασμένου στην πολιτική δίκη από απόφαση ποινικού δικαστηρίου, διακηρύττει τη μετενέργεια του τεκμηρίου αθωότητας, το οποίο δεσμεύει τον αστικό δικαστή μόνο κατά την ερμηνεία της ποινικής αθωωτικής απόφασης, η οποία οφείλει να γίνεται κατά τέτοιο τρόπο που να μην δημιουργεί εύλογες αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του διαδίκου. Εν προκειμένω, πράγματι το πολιτικό δικαστήριο, κρίνοντας τον αναιρεσείοντα συνυπαίτιο του ζημιογόνου αποτελέσματος και εις ολόκληρον συνευθυνόμενο, δεν παραβίασε το τεκμήριο αθωότητάς του, παρότι είχε αθωωθεί αμετακλήτως από το ποινικό δικαστήριο για ανθρωποκτονία εξ αμελείας. Αυτό γιατί ο αστικός δικαστής έλαβε υπόψιν του ως όφειλε την ποινική απόφαση και την ερμήνευσε κατά την ελεύθερη κρίση του, μη δεσμευόμενος από το αποδεικτικό της πόρισμα ως προς τα πραγματικά περιστατικά, απέχοντας παράλληλα από την αμφισβήτηση των λόγων απαλλαγής του αναιρεσείοντος. Στο ίδιο δε πλαίσιο -και με ταυτόσημη αιτιολογία σε επίπεδο μείζονος προτάσεως- κινήθηκε και η **ΑΠ 215/2013**²⁵, κρίνοντας ότι δεν συντρέχει παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας στην περίπτωση που το πολιτικό δικαστήριο έκρινε τον αναιρεσείοντα συνυπαίτιο για τον τραυματισμό του συνεπιβάτη του σε υπόθεση τροχαίου, καίτοι αυτός είχε αθωωθεί για το ποινικό αδίκημα της οδήγησης υπό την επίδραση οινοπνεύματος. Και στην υπόθεση αυτή εξήρκεσε η λήψη υπόψιν και η συνεκτίμηση της ποινικής απόφασης, χωρίς να έχει αυτή δεσμευτική ισχύ στην αστική δίκη.

---

²³ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

²⁴ **Μ. Μαργαρίτης**, Παρατηρήσεις στην ΑΠ 1364/2011, ΝοΒ Τόμος 60, σελ. 571-572.

²⁵ www.areiospagos.gr

2.2. Η απόφαση υπ' αριθμ. 1652/2013 ως τομή στην πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου και τα υπερεθνικά «νομολογιακά της προηγούμενα»

Η επίμαχη απόφαση του Ακυρωτικού μας, υπ' αριθμ. **1652/2013**²⁶, την οποία θα αναπτύξουμε αναλυτικότερα αμέσως έπειτα δεν εξεδόθη εν κενώ, αλλά πυροδοτήθηκε από ορισμένες αποφάσεις της νομολογίας του ΕΔΔΑ που προηγήθηκαν, και κατά συνέπεια χρειάζεται να παρουσιασθούν πρώτες. Η αλλαγή υποδείγματος στο ζήτημα της δεσμευτικής ισχύος της ποινικής απόφασης στην πολιτική δίκη, ενόψει της μετενέργειας του τεκμηρίου αθωότητας συντελέστηκε για τα εγχώρια δεδομένα αρχής γενομένης από την υπόθεση **Βασίλειος Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος**.²⁷²⁸ Στην εν λόγω υπόθεση ασκήθηκε ποινική δίωξη για απάτη και παράλληλα κινήθηκε η διοικητική διαδικασία ανάκλησης της πράξης χορήγησης εργατικής κατοικίας λόγω ψευδούς δηλώσεως, διότι ο προσφεύγων, υποβάλλοντας αίτημα για στεγαστική συνδρομή, δήλωσε ψευδώς ότι δεν είχε άλλο ακίνητο, ενώ αποδείχθηκε το αντίθετο. Πρωτόδικα ο κατηγορούμενος καταδικάστηκε, αλλά το δευτεροβάθμιο δικαστήριο τον αθώωσε λόγω αμφιβολιών, εφαρμόζοντας την αρχή *in dubio pro reo*. Μετά την αμετάκλητη αθώωσή του ο προσφεύγων ζήτησε από τα διοικητικά δικαστήρια την ακύρωση της πράξης ανάκλησης από πλευράς του Οργανισμού Εργατικής Εστίας. Ωστόσο, το διοικητικό δικαστήριο δεν συντάχθηκε αποδεικτικά με το αθωωτικό πόρισμα, διατυπώνοντας την αιτιολογία ότι η αθώωση δεν έγινε λόγω μη διαπράξεως του αδικήματος, αλλά λόγω αμφιβολιών ως προς την ενοχή του κατηγορουμένου. Κατόπιν τούτου, ο Σταυρόπουλος προσέφυγε στο ΕΔΔΑ, επικαλούμενος παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητάς του. Πράγματι, η προσφυγή ευδοκίμησε, και μολονότι το ΕΔΔΑ επιφυλάχθηκε να απαντήσει γενικά στο αν η αθωωτική απόφαση δεσμεύει αποδεικτικά το μεταγενεστέρως επιλαμβανόμενο πολιτικό δικαστήριο, η εν λόγω απόφαση αξιοποιήθηκε ερμηνευτικά προς επίρρωση της θέσης που τασσόταν υπέρ της δέσμευσης. Στην πραγματικότητα πάντως, μία ορθολογικότερη επισκόπησή της οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το δεύτερο δικαστήριο δεν δεσμεύεται ως προς το αποτέλεσμα (δηλ. ως προς την απόδοση ή μη ευθύνης) εν σχέσει προς την αντίστοιχη έκβαση της ποινικής δίκης, αλλά ως προς το περιεχόμενο της αιτιολογίας του, η οποία δεν πρέπει να θέτει υπό αμφισβήτηση την κρίση του ποινικού δικαστή. Με άλλα λόγια, το ΕΔΔΑ δεν διαπίστωσε παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας επειδή το μεν ποινικό δικαστήριο κατέληξε σε αθωωτική απόφαση, ενώ το δε διοικητικό σε διατήρηση του δυσμενούς μέτρου ανάκλησης, αλλά την εντόπισε (ενν. την παραβίαση) στην αιτιολογία του διοικητικού δικαστή, ο οποίος στήριξε την απόφασή του όχι σε διαφορετικές οντολογικές παραδοχές, αλλά στην υποβάθμιση της αξίας μιας αθωωτικής λόγω αμφιβολιών ποινικής απόφασης, όπως η επίμαχη.²⁹

²⁶ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

²⁷ Βλ και τις ενδιαφέρουσες παραδοχές του ΕΔΔΑ επί της εν λόγω υπόθεσης, τις οποίες έχει εντάξει στη συναφή του μελέτη ο **Μ. Μαργαρίτης**, ό.π., σελ. 571-572

²⁸ ΕΔΔΑ, **Βασίλειος Σταυρόπουλος κ. Ελλάδας** [αριθμ. προσφ.: 35522/04], 27 Σεπτεμβρίου 2007.

²⁹ **Δ. Μπαμπινιώτης**, Παρατηρήσεις επί της ΑΠ 987/2008, ΕΠολΔ 2008, σελ. 839-842.

Υπό την ίδια υπεραπλουστευτική λογική, αυτή του *αποτελέσματος*, εξετάσθηκε και η έτερη σχετική και σύγχρονη της προαναφερθείσας απόφαση του ΕΔΔΑ **Παραπονιάρης κατά Ελλάδος**.³⁰ Πιο συγκεκριμένα, θεωρήθηκε ότι η χρηματική ποινή που επεβλήθη στον προσφεύγοντα από το Συμβούλιο Εφετών με το σκεπτικό ότι διαπιστώθηκε «αντικειμενικά» η τέλεση της λαθρεμπορίας απ' αυτόν, καίτοι αυτό είχε παύσει την ποινική του δίωξη λόγω παραγραφής με προγενέστερη απόφαση, προσκρούει στο τεκμήριο αθωότητας του αθωωθέντος επειδή απέστη κατ' αποτέλεσμα από αυτό. Ωστόσο, το πρόβλημα εντοπίζεται και πάλι στην αιτιολογία της αστικολογικής κρίσης, υπό την έννοια ότι αυτή δεν κατορθώνει να εξηγήσει πώς ο *αθωωθείς* ευθύνεται *κατ' αντικείμενο* για την πράξη που του αποδίδεται.

Οι ανωτέρω αποφάσεις του Δικαστηρίου του Στρασβούργου προκάλεσαν ρήγμα στην κρατούσα αρεοπαγνική νομολογία περί μη υποχρέωσης του πολιτικού δικαστηρίου να στοιχηθεί αποδεικτικά με την αθωωτική ποινική απόφαση, το οποίο (ενν. το ρήγμα) εκφράσθηκε εν πρώτοις με την ΑΠ 1652/2013, όπου έγιναν δεκτά τα εξής (με επισημάνσεις της γράφουσας): «[ε]ξ άλλου κατά το άρθρ. 6§2 της ΕΣΔΑ, κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για αδίκημα τεκμαίρεται ότι είναι αθώο μέχρι νομίμως να αποδειχθεί η ενοχή του. Ταυτόσημη είναι και η διατύπωση της διάταξης του άρθρ. 14§3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, που ορίζει ότι κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα τεκμαίρεται ότι είναι αθώο εωσότου η ενοχή του αποδειχθεί σύμφωνα με το νόμο. Με τις αυξημένης τυπικής ισχύος διατάξεις αυτές δεν καθιερώνεται δεδικασμένο στην πολιτική δίκη από απόφαση ποινικού δικαστηρίου, αλλά κατοχυρώνεται και προστατεύεται το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου. Το τεκμήριο αυτό δεν περιορίζεται μόνο στις περιπτώσεις εκείνες που ο διάδικος έχει την ιδιότητα του κατηγορουμένου στο πλαίσιο μιας ποινικής δίκης, αλλά έχει εφαρμογή και σε κάθε άλλη διαδικασία, στην οποία κρίνονται ζητήματα αστικής, διοικητικής ή πειθαρχικής φύσης που τον αφορούν [ΕΔΔΑ 19.5.2005, Διαμαντίδης κατά Ελλάδος (71563/2001)]. Έτσι δικαστικές αποφάσεις, οι οποίες μετά την αθώωση του κατηγορουμένου ερμηνεύουν, για τις ανάγκες της νέας δίκης, την ποινική αθωωτική απόφαση, που στηρίζεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά με εκείνα της νέας δίκης, κατά τρόπο που δημιουργεί αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του, παραβιάζουν το τεκμήριο της αθωότητάς του (ΑΠ 1364/2011). Γενικότερα το τεκμήριο αυτό και κατ' επέκταση η αρχή της δίκαιης δίκης παραβιάζονται και δημιουργείται συνεπώς λόγος αναίρεσης από τον αριθμό 1 του άρθρ. 559 ΚΠολΔ όταν από τη μεταγενέστερη απόφαση προκύπτουν, άμεσα ή έμμεσα, υπόνοιες ή αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του κατηγορουμένου [ΕΔΔΑ 27.9.2007, Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος (35522/2004), ΝοΒ 2008.457, ΕΔΔΑ 25.9.2008, Παραπονιάρης κατά Ελλάδος (42132/2006), ΝοΒ 2009.173]. [...] Έτσι όμως κατά τρόπο αντίθετο προς τις διατάξεις

³⁰ ΕΔΔΑ, *Παραπονιάρης κ. Ελλάδας* [αριθμ. προσφ.: 42132/06], 25 Σεπτεμβρίου 2008· Β. Χειρδάρης, Παρατηρήσεις επί της απόφασης του ΕΔΔΑ *Παραπονιάρης κατά Ελλάδας*, ΝοΒ 2009, σελ. 173-180.

των άρθρ. 6§2 της ΕΣΔΑ και 14§3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα η κατάφαση της αστικής αδικοπρακτικής ευθύνης των ως άνω αναιρεσειόντων δημιουργεί αμφιβολίες και υπόνοιες ως προς την αθώωση του πρώτου αυτών Κ. Γ. ως κατηγορουμένου και την αποδυναμώνει. **Το Εφετείο, συνεπώς, που αναγνώρισε την αστική ευθύνη των αναιρεσειόντων, ενώ έπρεπε να την αποκλείσει και να οδηγηθεί σε αποτέλεσμα συμβατό με την αθωωτική για τον πρώτο αναιρεσειόντα ποινική απόφαση, εσφαλμένα ερμήνευσε και εφάρμοσε τις παραπάνω ουσιαστικές διατάξεις** και είναι αντίστοιχα βάσιμος ο πρώτος λόγος της από 23.4.2012 αίτησης αναίρεσης, που εκτιμάται ως ενιαίος λόγος από τον αριθμό 1 του άρθρ. 559 ΚΠολΔ».

2.3. Η μετά το 2013 αμφιταλαντευόμενη νομολογία

Η εν λόγω απόφαση προκάλεσε ρήγμα στη μέχρι τότε πάγια αρεοπαγίτικη νομολογία που τασσόταν υπέρ της μη αποδεικτικής δέσμευσης του μεταγενεστέρως επιληφθέντος πολιτικού δικαστηρίου από την αθωωτική κρίση του ποινικού, και ακολουθήθηκε από άλλες, οι οποίες αν και δεν ήταν περισσότερες αριθμητικά, κατόρθωσαν να διαμορφώσουν μία διάσταση στη νομολογία του Ακυρωτικού μας, που κατέστησε αναγκαία -ένεκα της ανασφάλειας δικαίου που προκαλούσε- την επίλυση του προβλήματος από την Ολομέλεια. Μέχρι να φτάσουμε στο χρονικό σημείο αυτό όμως, αξίζει να επισκοπήσουμε ενδεικτικά τις δύο αντίρροπες τάσεις μέσα από ορισμένα χαρακτηριστικά νομολογιακά παραδείγματα:³¹

Από τη μία πλευρά, **κατά** της υποχρέωσης αποδεικτικής στοίχισης τάχθηκε η **ΑΠ 1398/2015**³², η οποία αρνήθηκε την παραγωγή δεδικασμένου στην πολιτική δίκη από ποινική απόφαση, μολοντούτο εξήρε τη ανάγκη διαφύλαξης του -μετενεργούντος- τεκμηρίου αθωότητας από το δικαστήριο που επιλαμβάνεται μετά την αμετάκλητη αθώωση, υπό την έννοια ότι η κρίση του δεν πρέπει να δημιουργεί αμφιβολίες ως προς την προηγούμενη απαλλαγή του διαδίκου. Περαιτέρω, ενδιαφέρον παρουσιάζει η **ΑΠ 344/2016**³³, καθότι αντιμετωπίζει το ζήτημα υπό μία πιο μετριοπαθή προσέγγιση, αποφεύγοντας την κατηγορηματική τοποθέτησή της υπέρ ή κατά της αποδεικτικής δέσμευσης. Ωστόσο, η θέση του Αρείου Πάγου αποτυπώνεται στο αιτιολογικό της απόφασης ως εξής: *«το Εφετείο, για να διαμορφώσει το αποδεικτικό του πόρισμα, έλαβε υπόψη και συνεκτίμησε και την άνω αθωωτική απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Λάρισας, χωρίς να προβεί σε οποιαδήποτε ερμηνεία της ως προς τους λόγους απαλλαγής του αναιρεσειόντος, ούτε να αποφανθεί, καθ' οιονδήποτε τρόπο, άμεσο ή έμμεσο, για την ποινική ενοχή του, ώστε να ανακύπτει ζήτημα*

³¹ Προκειμένου περί μιας πλήρους νομολογιακής επισκόπησης της αμφιταλαντευόμενης στάσης του Αρείου Πάγου απέναντι στο υπό κρίση ζήτημα, βλ. **Γ. Αποστολάκη**, «Τεκμήριο αθωότητας και αστικές διαφορές: ένας ενδο-νομολογιακός διάλογος», <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/tekmiro-athootitas-kai-astikes-diafores-enas-endo-nomologiakos-dialogos> (τελευταία προσπέλαση: 1.12.2023).

³² ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

³³ ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

αμφισβήτησης του εξ αυτής παραγόμενου και από τις ανωτέρω διεθνείς συμβάσεις προστατευόμενου τεκμηρίου αθωότητας του αναιρεσειόντος για τις πράξεις για τις οποίες κατηγορήθηκε.». Ανάμεσα στις αποφάσεις της εν θέματι νομολογιακής τάσης που κατατείνει κατά της απόλυτης δέσμευσης του πολιτικού δικαστηρίου, ιδιαίτερη θέση κατέχει η **ΑΠ 1422/2017**³⁴, επειδή εκεί ο Άρειος Πάγος για πρώτη φορά βελτίωσε και συστηματοποίησε την αιτιολογία του παραθέτοντας περιπτωσιολογία των παραβιαστικών του τεκμηρίου αθωότητας αιτιολογιών που εσφαλμένα προβάλλονται ενίοτε από τα δικαστήρια της ουσίας. Πιο συγκεκριμένα, το Ανώτατο Ακυρωτικό κατέστησε σαφές ότι η μετενέργεια του τεκμηρίου αθωότητας δεν συνεπάγεται άνευ ετέρου ότι το αστικό δικαστήριο οφείλει να στοιχηθεί αποδεικτικά με το ποινικό, μη δυνάμενο να καταλήξει μετά τη διεξαγωγή αποδείξεων σε διαφορετική -και αιτιολογημένη- δικανική κρίση. Από την άλλη πλευρά, το πρώτο υποχρεούται να λάβει υπόψιν του την ποινική απόφαση, και να μη στηρίξει την ανατροπή της σε αμφισβήτηση του αθωωτικού αποτελέσματος λόγω του ότι τυχόν η ποινική απόφαση: α) είναι προϊόν αμφιβολιών και όχι βεβαιότητας του δικαστηρίου για την αθωότητα, β) λήφθηκε όχι ομόφωνα αλλά κατά πλειοψηφία, γ) ότι στηρίχθηκε στη μη απόδειξη του υποκειμενικού στοιχείου του αδικήματος (δόλου), δ) ότι διαφώνησε ο εισαγγελέας της έδρας κ.α. Ωστόσο, ο σεβασμός του τεκμηρίου αθωότητας δεν μπορεί να έχει την έννοια ότι το πολιτικό δικαστήριο κωλύεται να καταλήξει μετά από αποδείξεις και με πλήρως αιτιολογημένη δικανική κρίση -συνεκτιμώντας φυσικά και την αθωωτική ποινική απόφαση- σε διαφορετικό αποδεικτικό πόρισμα, υποχρεούμενο να αποδεχθεί οπωσδήποτε την ποινική αθώωση και να τη θέσει ως βάση στην απόφασή του.

Από την άλλη πλευρά, υπέρ της υποχρέωσης απόλυτης αποδεικτικής στοίχισης της πολιτικής απόφασης με όσα κρίθηκαν στην ποινική έχουν τοποθετηθεί ορισμένες αρεοπαγινικές δικαστικές συνθέσεις. Άξια μνείας είναι η **ΑΠ 715/2017**, στην οποία αναδείχθηκε η ανάγκη προστασίας της φήμης του αθωωθέντος μετά την αθώωση ("reputation related aspect" του τεκμηρίου αθωότητας, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ), η οποία (ενν. η φήμη) θεωρήθηκε ότι διαφυλάσσεται αποτελεσματικά μόνο με την δέσμευση των μεταγενεστέρως επιληφθησομένων δικαστηρίων.³⁵ Μάλιστα, ορισμένοι ακραιφνείς θιασώτες της απόλυτης δέσμευσης χαιρέτισαν την απόφαση, για το λόγο ότι ανήρεσε την αστική κρίση εις βάρος του αμετακλήτου αθωωθέντος, βάσει ενός αμιγώς τυπικού κριτηρίου (επειδή, δηλαδή, το πολιτικό δικαστήριο δέχθηκε την ύπαρξη αδικοπρακτικής ευθύνης), δίχως να υπεισέλθει καν στην ουσιαστική κρίση περί του αν η επίμαχη αναιρεθείσα απόφαση εμπεριείχε αιτιολογίες που αμφισβητούν την ορθότητα της ποινικής αθώωσης.³⁶ Στο

³⁴ www.areiospagos.gr

³⁵ **Χ. Γιαλαμάς**, «Ζητήματα από τη δεσμευτική εμβέλεια των δικαστικών αποφάσεων μεταξύ πολιτικής και ποινικής δίκης (Με αφορμή τις ΑΠ 715/2017, 1422/2017)», ΕΛΛΔνη 6/2018, σελ. 1636.

³⁶ **Γ. Παραμυθιώτης**, «Σημείωμα στην ΑΠ 715/2017 - Τεκμήριο αθωότητας και αστικές αξιώσεις για προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας», ΔΙΤΕ 3/2018, σελ. 398.

ίδιο δε πλαίσιο κινήθηκε και το αιτιολογικό της **ΑΠ 322/2018**³⁷, η οποία αφορούσε σε υπόθεση εμπρησμού.

Δεδομένης της νομολογιακής διάστασης που προεκτέθηκε, επόμενο ήταν να οδηγηθεί το ζήτημα στην Ολομέλεια του Αρείου Πάγου, και πράγματι έτσι έγινε με την παραπεμπτική απόφαση υπ' αριθμ **889/2018 του Α2 Πολιτικού Τμήματος**, την οποία διαδέχθηκε η **ΟΛΑΠ 8/2019**, που παρέπεμψε εν τέλει το θέμα στην **πλήρη ΟΛΑΠ 1026/2020**. Το ζήτημα που απασχόλησε τις εν λόγω μείζονες συνθέσεις του Ακυρωτικού ήταν αν παραβιάζεται το κατά το άρθρο 6 παρ. 2 της ΕΣΔΑ τεκμήριο αθωότητας, στην περίπτωση που ο διάδικος, ο οποίος έχει αθωωθεί αμετάκλητα από το ποινικό δικαστήριο, για συγκεκριμένο ποινικό αδίκημα, υποχρεώνεται σε αστική αποζημίωση λόγω αδικοπραξίας, που στηρίζεται στα ίδια πραγματικά περιστατικά με αυτά που συγκροτούν το ποινικό αδίκημα, για το οποίο αθώθηκε.

2.4. Η υπ' αριθμ. 4/2020 απόφαση της Πλήρους Ολομέλειας του Αρείου Πάγου: η νομολογιακή επίλυση του ζητήματος

Η υπ' αριθμ. 4/2020 αρεοπαγитική απόφαση που ελήφθη από την Πλήρη Ολομέλεια του Ανωτάτου Ακυρωτικού³⁸ μας επιχειρεί να δώσει μία σαφή, πλήρη και τεκμηριωμένη απάντηση στο πρόβλημα, προκειμένου να αρθεί οριστικά η ανασφάλεια δικαίου. Πιο συγκεκριμένα, ο Άρειος Πάγος στη μείζονα πρόταση του δικανικού συλλογισμού του εκκινεί από την υποχρέωση σεβασμού του τεκμηρίου αθωότητας του κατηγορουμένου, η οποία εκτείνεται και μεταγενεστερως της αμετάκλητης ποινικής αθώωσης, στις συναφείς (ουσιαστικός σύνδεσμος) μη ποινικές διαδικασίες, όπως είναι επί παραδείγματι οι αστικές αξιώσεις του παθόντος, οι οποίες προβάλλονται στα πολιτικά δικαστήρια (π.χ. αγωγή αποζημίωσης λόγω αδικοπραξίας). Μολαταύτα, ο σεβασμός του τεκμηρίου δεν κατατείνει στην παραγωγή δεδικασμένου στο πλαίσιο της πολιτικής δίκης από απόφαση ποινικού δικαστηρίου, καθώς κάτι τέτοιο θα αντέβαινε στη συνταγματικώς κατοχυρωμένη διάκριση των δικαιοδοσιών (άρθρα 93-96 Σ.), γεγονός που δεν είναι ανεκτό, αν δεν υπάρχει ειδική νομοθετική πρόβλεψη. Στην περίπτωση δε που μελετούμε, όπως είχε διαπιστώσει ήδη από νωρίς η αρεοπαγитική νομολογία δεν ορίζεται κάτι σχετικό από το δικονομικό νομοθέτη (βλ. συναφώς άρθρα 321 επ. ΚΠολΔ και άρθρο 57 ΚΠΔ). Το αιτιολογικό της απόφασης συνεχίζει απορρίπτοντας το επιχείρημα περί «ενιαίας εννόμου τάξεως», αναδεικνύοντας τις ουσιώδεις διαφορές μεταξύ των δικαιοδοσιών μέσα από ορισμένα παραδείγματα, όπως είναι ενδεικτικά -μεταξύ άλλων- η ερμηνεία της αμέλειας, η οποία κατά το ποινικό δίκαιο περιλαμβάνει όχι μόνο το αντικειμενικό στοιχείο του «όφειλε», αλλά και το υποκειμενικό στοιχείο του «ηδύνατο», ενώ, σύμφωνα με το αστικό δίκαιο (βλ. άρθρο 330 ΑΚ), κρίσιμο είναι το μέτρο επιμέλειας που απαιτείται στις συναλλαγές. Περαιτέρω διαφοροποιήσεις εντοπίζονται στον

³⁷ www.areiospagos.gr

³⁸ Δημοσιευμένη σε ΕλλΔνη 4/2020, σελ. 1026-1037.

τρόπο αξιολόγησης των αποδεικτικών μέσων, αφού στην πολιτική δίκη ισχύει η αρχή της *νόμιμης*, ενώ στην ποινική αυτή της *ηθικής* απόδειξης, καθώς και στην κατανομή του βάρους απόδειξης, στην δικανική αξιολόγηση της ομολογίας, στο βαθμό δικανικής πεποίθησης που απαιτείται (στην πολιτική δίκη αξιώνεται ο σχηματισμός πλήρους δικανικής πεποίθησης, ενώ στην ποινική η αθώωση μπορεί να γίνει και λόγω αμφιβολιών, βάσει της αρχής *in dubio pro reo*). Λαμβανομένων υπόψιν των προαναφερθέντων, το Δικαστήριο καταλήγει πως επί αθωωτικής ποινικής απόφασης, το τεκμήριο αθωότητας δεν συνεπάγεται αποδεικτική δέσμευση του μεταγενεστέρως επιληφθέντος δικαστηρίου, αλλά υποχρέωση αυτού να *λάβει υπόψιν* την ποινική απαλλαγή, να τη συνεκτιμήσει ως *ισχυρό δικαστικό τεκμήριο*, και, αν το κρίνει σκόπιμο, να αποστεί *αιτιολογημένα* από αυτή, *δίχως όμως με την αιτιολογία του να προσβάλλει την αθωωτική κρίση*. Σε διαφορετική περίπτωση, θα προέκυπτε μία συνταγματικώς ανομιμοποίητη έμμεση δέσμευση του πολιτικού δικαστηρίου από ένα οιονεί ποινικό δεδικασμένο, το οποίο σε τίποτα δεν διαφέρει από το δεδικασμένο εν στενή εννοία, αφού και αυτό συνεπάγεται την αποστέρηση της δυνατότητας *in concreto* (επαν)αξιολόγησης από πλευράς του αστικού δικαστή.

Στην προκειμένη περίπτωση, προτάθηκε ο αναιρετικός λόγος του άρθρου 559 παρ. 1 ΚΠολΔ, περί εσφαλμένης ερμηνείας και εφαρμογής των υπερεθνικών διατάξεων προστασίας του τεκμηρίου αθωότητας (άρθρα 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ και 14 παρ. 3 ΔΣΑΠΔ), από τη στιγμή που το δικάσαν πολιτικό δικαστήριο έκανε δεκτή αγωγή αποζημίωσης λόγω αδικοπραξίας σε βάρος προσώπου *αμετακλήτως αθωωθέντος* από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Αιγαίου για συκοφαντική δυσφήμιση, τα πραγματικά περιστατικά της οποίας ταυτίζοντας απολύτως με την ιστορική βάση της αγωγής του ενάγοντος. Με άλλα λόγια, αποδόθηκε μομφή στην προσβαλλομένη επειδή δεν εναρμόνισε τις πραγματικές παραδοχές της με τις αθωωτικές παραδοχές της ποινικής απόφασης, καταλήγοντας σε αντίθετη κρίση. Συναφώς, ο Άρειος Πάγος απεφάνθη περί της *αθασιμότητας* του εν θέματι λόγου αναίρεσης, καθότι το μεταγενεστέρως πολιτικώς δικαστήριο -από τη στιγμή που έλαβε υπόψιν την αθωωτική απόφαση, δίχως να αμφισβητήσει τους λόγους απαλλαγής που διατυπώνονται εκεί- δεν κωλύεται από το τεκμήριο αθωότητας να καταλήξει *αιτιολογημένα* σε διαφορετικό αποδεικτικό πόρισμα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον μάλιστα παρουσιάζει η επίκληση από πλευράς του Ακυρωτικού μας της νομολογίας του ΕΔΔΑ, και δη της υπόθεσης **Fleischner κατά Γερμανίας**,³⁹ προκειμένου να αναδείξει τη σημασία της *φρασεολογίας* που χρησιμοποιεί το πολιτικό δικαστήριο, προκειμένου να μη θεωρηθεί πως αμφισβητεί με την αιτιολογία του του λόγους απαλλαγής που επικαλέστηκε ο ποινικός δικαστής. Στην απόφαση εκείνη του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, η οποία αφορούσε σε περίπτωση απαλλαγής από την κατηγορία προσώπου που ήταν ακαταλόγιστο -για το λόγο αυτό-, το οποίο μεταγενεστέρως κρίθηκε αστικώς υπεύθυνο από το πολιτικό δικαστήριο, υπογραμμίστηκε η σημασία της γλώσσας που χρησιμοποιούν τα εθνικά

³⁹ ΕΔΔΑ, *Fleischner κ. Γερμανίας* [αριθμ. προσφ.: 61985/12], 3 Οκτωβρίου 2019.

δικαστήρια. Πιο συγκεκριμένα το ΕΔΔΑ κατέληξε ότι η απόφαση του (πολιτικού) Επαρχιακού Δικαστηρίου που περιείχε τη δήλωση ότι οι ενέργειες του προσφεύγοντος «πληρούσαν τα συστατικά στοιχεία της στέρησης της ελευθερίας σύμφωνα με το άρθρο 239 του Ποινικού Κώδικα και του εξαναγκασμού δυνάμει του άρθρου 240 του Ποινικού Κώδικα» δεν προσκρούει στο τεκμήριο αθωότητας, αφού δεν πρόκειται για δήλωση σχετικά με την ποινική ενοχή του προσφεύγοντος. Το Επαρχιακό Δικαστήριο χρησιμοποίησε σκόπιμα τον τεχνικό νομικό όρο “συστατικά στοιχεία” (Tatbestand) για να καταστήσει σαφές ότι είχε αξιολογήσει μόνο ορισμένα στοιχεία της ποινικής διάταξης που θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση τόσο για την ποινική ευθύνη του προσφεύγοντος. Περιορίστηκε, λοιπόν, στην διαπίστωση αυτή και δεν έκρινε ρητώς ότι ο προσφεύγων είχε διαπράξει τα αδικήματα για τα οποία είχε κατηγορηθεί και σε σχέση με την οποία είχε παύσει η ποινική διαδικασία.

Συνοψίζοντας, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως η σημασία της προεκτεθείσας απόφασης είναι ιδιάζουσα και πολυδιάστατη, αφού κατορθώνει να δώσει σαφείς και τεκμηριωμένες απαντήσεις σε προβλήματα που οδηγούσαν, κατά το παρελθόν, σε αμφιταλάντευση την εγχώρια νομολογία. Πλέον η θέση περί της μη αποδεικτικής δέσμευσης του πολιτικού δικαστηρίου από την αμετάκλητη αθώωση φαίνεται να έχει παγιωθεί στις αποφάσεις του Αρείου Πάγου (βλ. ενδεικτικά: ΑΠ 1555/2022, 263/2022, 1238/2021) Αναλυτικότερα, αναγνωρίζεται η μετενέργεια του τεκμηρίου αθωότητας, το οποίο εκτείνεται και σε άλλες ουσιωδώς συναφείς μη ποινικές διαδικασίες που ακολουθούν την αμετάκλητη ποινική αθώωση, ενώ περαιτέρω απορρίπτεται η νομική κατασκευή της «ενιαίας έννομης τάξης», αναδεικνύεται η ανεξαρτησία της πολιτικής από την ποινική δικαιοδοσία, και το Ακυρωτικό μας τάσσεται υπέρ της μη αποδεικτικής δέσμευσης του αστικού δικαστηρίου από τις αθωωτικές πραγματικές παραδοχές του ποινικού. Άλλωστε, αυτή η λύση συμβάλλει στην ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας, η οποία θα συσκοτιζονταν με τον αποδεικτικό περιορισμό.⁴⁰ Παρά ταύτα, στην πράξη, σπανίως παρατηρείται απόκλιση του διατακτικού δύο αποφάσεων, επί των οποίων ανακύπτει το σχετικό ζήτημα, χωρίς η απόκλιση αυτή -όταν παρατηρείται- να παραπέμπει άνευ ετέρου σε λανθασμένη, αλλά μάλλον σε μία περισσότερο «επεξεργασμένη» δικανική κρίση.⁴¹

3. Τεκμήριο αθωότητας και ανασταλτικό αποτέλεσμα των ενδίκων μέσων

Δεδομένου ότι το τεκμήριο της αθωότητας διατηρείται σε ισχύ μέχρι την *αμετάκλητη* ποινική καταδίκη του ατόμου, εύλογα συνάγεται πως οι καταδικαστικές αποφάσεις που τυχόν εκδίδονται σε προγενέστερα δικαιοδοτικά στάδια δεν δύνανται κατ' αρχήν

⁴⁰ Σ. Πανταζόπουλος, «Σχέσεις ποινικής και πολιτικής δίκης - Ιδίως το τεκμήριο αθωότητας και η πολιτική λύση» ΕλλΔνη 5/2019, σελ. 1302.

⁴¹ Σ. Πανταζόπουλος, Παρατηρήσεις επί της ΟΛΑΠ 4/2020: «Τεκμήριο αθωότητας και πολιτική δίκη», ΕλλΔνη 4/2020, σελ. 139.

να είναι άμεσα εκτελεστές. Τη λειτουργία αυτή, της αδρανοποίησης,⁴² επιτελεί ο θεσμός του ανασταλτικού αποτελέσματος των ενδίκων μέσων, υπό την έννοια ότι κωλύει την επέλευση των δυσμενών για τον κατηγορούμενο εννόμων συνεπειών μίας μη αμετάκλητης καταδίκης, ενόσω υπάρχει η δυνατότητα επανάκρισης της υπόθεσης. Από τα ανωτέρω συνάγεται πως το ανασταλτικό αποτέλεσμα είναι άμεσα συνυφασμένο με την κατοχύρωση του δικαιώματος άσκησης ενδίκων μέσων, αφού η εκτέλεση της εκδοθείσας απόφασης μέχρι το χρόνο της δεύτερης δικαιοδοτικής κρίσης θα καθιστούσε δυναμικά την τελευταία άνευ ουσιαστικού περιεχομένου, ιδίως στην εγγώρια δικαστική πραγματικότητα, όπου οι προσδιορισμοί των δικών και η επί της ουσίας εκδίκασή τους χρονίζουν ιδιαίτερα. Με άλλα λόγια, ώσπου να αχθεί η υπόθεση προς κρίση στο Εφετείο, μπορεί ο καταδικασθείς για πλημμέλημα να έχει εκτίσει ήδη την ποινή του στην ολότητά της, ελλειπούσης της αναστολής, επομένως η δευτεροβάθμια δίκη καταλήγει άνευ αντικειμένου.⁴³ Μολαταύτα, η κατοχύρωση του β' βαθμού δικαιοδοσίας από διατάξεις υπερνομοθετικής ισχύος (βλ. άρθρο 28 παρ. 1 Σ.) και δη δια του άρθρου 2 του εβδόμου πρόσθετου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, που κυρώθηκε με το ν. 1705/1987, και του άρθρου 14 § 5 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, κυρωθέντος με το ν. 2462/1997, συνεπάγεται κατά λογική αναγκαιότητα τη διασφάλιση ενός δικαιώματος χορήγησης ανασταλτικού αποτελέσματος, τουλάχιστον μέχρι την επανεξέταση της υπόθεσης από το Εφετείο. Από την άλλη πλευρά, στο πλαίσιο του ίδιου συλλογισμού, η μη αυτοδίκαιη αναστολή στην περίπτωση της αναίρεσης δικαιολογείται από το γεγονός ότι η χορήγηση δικαιώματος άσκησης του σχετικού ενδίκου μέσου δεν κατοχυρώνεται κατά τρόπο δεσμευτικό στη νομοθεσία, ενώ παράλληλα, σε εκείνο το προωθημένο δικαιοδοτικό στάδιο το τεκμήριο αθωότητας εμφανίζεται εξασθενημένο, δεδομένου ότι έχουν μεσολαβήσει -πιθανότατα- δύο επί της ουσίας κρίσεις που δεν κατέληξαν σε ευνοϊκό για τον αναιρεσείοντα κατηγορούμενο αποτέλεσμα.⁴⁴

Αντικείμενο του παρόντος κεφαλαίου πρόκειται να αποτελέσει η ενδεικτική επισκόπηση του ανασταλτικού αποτελέσματος της *έφεσης κατά απόφασης*, και όχι η συνολική θεώρηση του ανασταλτικού αποτελέσματος, καθότι αυτό τυγχάνει εφαρμογής τόσο στην έφεση, όσο και στην αναίρεση, τόσο κατά αποφάσεων, όσο και κατά βουλευμάτων. Σκοπός της προσέγγισής μας λοιπόν δεν είναι η πληρότητα, αλλά η ανάδειξη της σύνδεσης του ανασταλτικού αποτελέσματος με το τεκμήριο αθωότητας. Πρόκειται, άλλωστε για ένα ζήτημα στάθμισης μεταξύ δύο αντικρουόμενων συμφερόντων, του τεκμηρίου αθωότητας, αφενός, το οποίο

---

⁴² **Α. Παπαδαμάκης**, «Ποινική Δικονομία: Η Δομή της Ποινικής Δίκης», 10η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα 2021, σελ. 578.

⁴³ **Θ.-Η. Λουκαδούνος**, «Η προβληματική της παρ. 6 του άρθρου 187 ΠΚ, με έμφαση στον αποκλεισμό της ανασταλτικής δύναμης της έφεσης», ΠοινΔικ 1/2023, σελ. 24.

⁴⁴ **Α. Ζαχαριάδης**, σε Λ. Μαργαρίτη, Α. Ζαχαριάδη (επίμ.), «Εφαρμοσμένη Ποινική Δικονομία: Τόμος 3^{ος}: Διαδικασία στο Ακροατήριο II - Ένδικα Μέσα», 2^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη 2006, σελ. 506.

εμφανίζεται εξασθενημένο και κλονισμένο μετά την πρώτη καταδίκη, αλλά πάντως ακόμη εν ισχύ, και της αντεγκληματικής πολιτικής, αφετέρου, που αξιώνει την άμεση εκτέλεση της ποινής για την διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης.⁴⁵

Οι προαναφερθείσες παραδοχές, οι οποίες αντανακλούν τη ratio του ποινικού νομοθέτη αποτυπώνονται κατά τρόπο σαφή στη νομοθετική διατύπωση, αλλά και σε σύνολη την κατάσταση του θεσμού του ανασταλτικού αποτελέσματος των ενδίκων μέσων.⁴⁶ Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 471 παρ. 1 ΚΠΔ, «[τ]ο ένδικο μέσο που ασκήθηκε από εκείνον που έχει το σχετικό δικαίωμα εμπρόθεσμα και νομότυπα, καθώς και η προθεσμία για την άσκηση, αναστέλλουν την εκτέλεση της απόφασης ή του βουλεύματος που προσβάλλονται, όταν ο νόμος δεν διατάζει διαφορετικά.». Καθίσταται, λοιπόν, σαφές από τη φρασεολογία της διατάξεως πως η αναστολή εκτέλεσης της προσβαλλομένης ποινικής απόφασης αποτελεί τον κανόνα στην περίπτωση του ενδίκου μέσου της εφέσεως· κανόνας ο οποίος κάμπτεται μόνο όταν ο νόμος ορίζει διαφορετικά. Εκ πρώτης όψευς λοιπόν φαίνεται ότι η νομοθετική πρόβλεψη βρίσκεται σε συστοιχία με το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, αλλά και με το υπερνομοθετικώς κατοχυρωμένο δικαίωμά του για επανάκριση της υπόθεσης. Ωστόσο, το συμπέρασμα αυτό διατυπώνεται με λιγότερο κατηγορηματικό τρόπο αν ληφθεί υπόψιν το άρθρο 497 ΚΠΔ, στο οποίο καθιερώνονται εξαιρέσεις από τον κανόνα της αυτοδίκαιης αναστολής, κυρίως ανάλογα με τη βαρύτητα του ποινικού αδικήματος. Πιο συγκεκριμένα, κατά την παρ. 1, ανασταλτικό αποτέλεσμα έχει μόνο η παραδεκτώς ασκηθείσα έφεση και όχι η προθεσμία για την άσκησή της. Περαιτέρω, δια του ν. 4855/2021, αποκλείσθηκε το ενδεχόμενο της αυτοδίκαιης αναστολής δίχως δυνατότητα διαφορετικής κρίσης από πλευράς του δικάσαντος δικαστηρίου, το οποίο προβλεπόταν στην παρ. 2 του άρθρου υπό τον ν. 4620/2019 για τις περιπτώσεις που η επιβληθείσα ποινή φυλάκισης δεν ξεπερνούσε τα τρία έτη. Αντ' αυτού υιοθετήθηκε ενιαία μέθοδος αντιμετώπισης όλων των αποφάσεων που επιβάλλουν ποινή φυλάκισης (ή περιορισμό σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων), σύμφωνα με την οποία ο κανόνας είναι η χορήγηση ανασταλτικής ισχύος στην έφεση, με την παράλληλη όμως δυνατότητα του δικαστηρίου να αποφασίσει διαφορετικά, αιτιολογώντας ειδικά την κρίση του αυτή. Κατά τα οριζόμενα δε της παρ. 4, αν με την καταδικαστική απόφαση επεβλήθη ποινή πρόσκαιρης κάθειρξης, τότε η κρίση περί της αναστολής ή μη εκτέλεσής της απόκειται στο δικάσαν δικαστήριο βάσει των κριτηρίων του άρθρου 8. Ανατρέχοντας στο τελευταίο, διαπιστώνουμε πως και εκεί επαναλαμβάνεται η πρωταρχία της χορήγησης ανασταλτικής ισχύος στην έφεση, δοθείσης της χαρακτηριστικής διατύπωσης «[τ]ότε μόνο δεν χορηγείται ανασταλτικό αποτέλεσμα [...]», η οποία καθιστά σαφή τον κανόνα, αυτοπροσδιοριζόμενη ως εξαίρεση αυτού. Ειδικότερα, προκειμένου να μη γίνει δεκτή η αναστολή, χρειάζεται

⁴⁵ Ν. Ανδρουλάκης, όπ.π., σελ. 506.

⁴⁶ Για την ανάπτυξη του συναφούς πλέγματος νομοθετικών ρυθμίσεων, βλ. Α. Καρρά, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», 6^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη 2019, σελ. 849-851.

να διαπιστωθεί *σωρευτικά* ότι, αφενός, οι περιοριστικοί όροι δεν αρκούν, *και* αφετέρου, ότι συμβαίνει ένα από τα εξής δύο τινά: *είτε* ο κατηγορούμενος είναι ύποπτος φυγής (στοιχείο που καταφάσκει βάσει συγκεκριμένων, αυθεντικώς προσδιορισμένων κριτηρίων) *είτε* κρίνεται αιτιολογημένα ότι αν αφεθεί ελεύθερος είναι πολύ πιθανό να διαπράξει και άλλα εγκλήματα (όπως προκύπτει από προηγούμενες καταδίκες του για αξιόποινες πράξεις ή από τα συγκεκριμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πράξης). Σύμφωνα με την άποψη της γράφουσας, ο σαφέστερος νομοθετικός προσδιορισμός των κριτηρίων από τα οποία συνάγεται σκοπός φυγής ή κίνδυνος υποτροπής, που κατατείνουν στην αποστέρηση της ανασταλτικής δύναμης της έφεσης, συνηγορεί στην εξάλειψη του φαινομένου της αυθαίρετης δικαστικής κρίσης η οποία οδηγούσε στην άρνηση αναστολής προεχόντως με γνώμονα την απαξία ή το είδος του αδικήματος και τον αντίκτυπο αυτού στην κοινή γνώμη. Προφανώς, ουδέποτε αξίωσε ο νομοθέτης από τον δικαστή να σταθμίζει τέτοιους παράγοντες, ωστόσο ο τελευταίος πολύ ευκολότερα μπορούσε να προσαρμόζει την αιτιολογία του σε μία αόριστη (ανοικτή) νομοθετική διατύπωση, παρά στη συγκεκριμενοποιημένη ισχύουσα.⁴⁷ Πάντως, σε κάθε περίπτωση, ανεξαρτήτως δηλαδή της συνδρομής ή μη των ανωτέρω κριτηρίων, το δικαστήριο χορηγεί το ανασταλτικό αποτέλεσμα, εφόσον κρίνει ότι η εξακολούθηση της έκτισης της ποινής θα έχει ως συνέπεια για τον κατηγορούμενο *υπέρμετρη και ανεπανόρθωτη βλάβη*. Για τον ίδιο λόγο, της υπέρμετρα βλαπτικής επίδρασης της ποινής, μπορεί να χορηγηθεί αναστολή και μεταγενεστέρως, με την υποβολή αίτησης αναστολής (άρθρο 497 παρ. 7) προς το δευτεροβάθμιο δικαστήριο στις περιπτώσεις εκείνες που η προηγηθείσα έφεσή του καταδικασθέντος δεν είχε καθεαυτή ανασταλτική ισχύ. Έτσι ο καταδικασθείς υποβάλλεται μεν στην εκτέλεση της απόφασης, και αυτή αδρανοποιείται αργότερα, εφόσον ευδοκιμήσει ο ισχυρισμός του περί βλάβης.

Είναι γεγονός ότι η νομοθετική κατάσταση του θεσμού του ανασταλτικού αποτελέσματος των ενδίκων μέσων, τον οποίο επισκοπήσαμε ενδεικτικά υπό την έποψη της έφεσης κατά απόφασης, δεν ήταν της ίδιας αρτιότητας υπό το προϋσχύσαν δίκαιο, όσον αφορά στην αξιούμενη εναρμόνισή του με το τεκμήριο αθωότητας. Ειδικότερα, έχει διατυπωθεί παλαιόθεν η μομφή ότι ο κανόνας της χορήγησης ανασταλτικής ισχύος του άρθρου 471 είναι καθαρά συμβολικός (μάλιστα, χαρακτηρίστηκε ακραιφνώς ως «απολύτως διακοσμητικός»)⁴⁸, αποτελώντας γράμμα κενό, δεδομένου του πλήθους και της ασάφειας των εξαιρέσεων του άρθρου 497 ΚΠΔ, που καθιστούσαν συχνότερα εφαρμοζόμενη την εξαίρεση, παρά τον κανόνα. Συναφώς, προτάθηκε ακόμη και η απάλειψή της διακηρυκτικής αναφοράς του άρθρου 471 ΚΠΔ, ως προκαλούσα σύγχυση, ενώ, κατά μία πιο μετριοπαθή

⁴⁷ Γ. Κάβουρας, «Το Τεκμήριο Αθωότητας», Αντ. Ν. Σάκκουλας 2002, σελ. 139.

⁴⁸ Μ. Παναγιωτόπουλος, «Το ανασταλτικό αποτέλεσμα της προθεσμίας ασκήσεως ενδίκου μέσου (ή το κενό γράμμα του άρθρου 371* στον ΚΠολΔ)», Αρμενόπουλος 1978, σελ. 1015-1016.

* Σημείωση της γράφουσας: η αναφορά στον τίτλο της μελέτης στο άρθρο 371 ΚΠΔ έγινε προφανώς εκ παραδρομής, καθώς το περιεχόμενο αφορά στο άρθρο 471 ΚΠΔ.

προσέγγιση, αναδείχθηκε από τη θεωρία η ανάγκη ουσιαστικότερης ενεργοποίησής⁴⁹ της στη νομική πράξη, δεδομένου ότι ήταν πάγια η πρακτική των δικαστηρίων, ιδίως επί κακουργημάτων, να μη χορηγούν ανασταλτική ισχύ στην ασκηθείσα έφεση, και να μη δέχονται τις αιτήσεις αναστολής εκτέλεσης της ποινής, που ασκούνταν υπό την παρ. 7 του άρθρου 497 ΚΠΔ.⁵⁰ Προς τη σωστή κατεύθυνση της αναμόρφωσης του θεσμού του ανασταλτικού αποτελέσματος των ενδίκων μέσων κινήθηκε ο ν. 3904/2010 (άρθρο 27), δια του οποίου τροποποιήθηκε το άρθρο 497 ΚΠΔ, λαμβάνοντας τη μορφή που σε γενικές γραμμές διατηρεί μέχρι και σήμερα. Επρόκειτο για παρέμβαση απολύτως αναγκαία προς το σκοπό της εναρμόνισης του σχετικού πλέγματος διατάξεων με το τεκμήριο αθωότητας, όπως αυτό κατοχυρώνεται σε υπερεθνικό επίπεδο. Αυτή η εναρμόνιση φαίνεται μάλλον να επιτυγχάνεται, τουλάχιστον στο πεδίο της νομοθεσίας, αφού το συγκαρινό μας άρθρο 497 ΚΠΔ εκθεμελιώνει σε μικρότερο βαθμό σε σχέση με το παρελθόν τον στηριγμένο στο τεκμήριο αθωότητας κανόνα της ανασταλτικής δύναμης των ενδίκων μέσων, λειτουργώντας ως μία συμβιβαστική λύση μεταξύ δύο αντίρροπων τάσεων.⁵¹

3.1. Η προβληματική διάταξη του άρθρου 187 παρ. 6 ΠΚ

Παρά το γεγονός ότι στο πλαίσιο της γενικής προβληματικής περί του ανασταλτικού αποτελέσματος των ενδίκων μέσων το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου διαπιστώθηκε, όπως είδαμε, από νωρίς η ανάγκη εκλέπτυνσης της νομοθετικής διατύπωσης και συστηματικής επεξεργασίας αυτής, εντύπωση προκαλεί η απροσπάσκειμη εισαγωγή στο ποινικό μας σύστημα μιας διάταξης ιδιαιτέρως προβληματικής. Ο λόγος για τη νέα παρ. 6 που προσετέθη δια του ν. 4908/2022 στο άρθρο 187 ΠΚ, όπου τυποποιείται το αδίκημα της συγκρότησης εγκληματικής οργάνωσης, σύμφωνα με την οποία *«[σ]τις περιπτώσεις καταδίκης για αξιόποινες πράξεις του παρόντος άρθρου, καθώς και για τα συναφή αδικήματα που συνεκδικάστηκαν με την ίδια απόφαση, η ποινή δεν αναστέλλεται ούτε μετατρέπεται με κανέναν τρόπο, τυχόν δε ασκηθείσα έφεση δεν έχει αναστέλλουσα ισχύ»*. Σύμφωνα δε με την Αιτιολογική Έκθεση του νομοσχεδίου, η άνευ ετέρου αποστέρηση του ανασταλτικού αποτελέσματος της τυχόν ασκηθείσης εφέσεως, αλλά και ο αποκλεισμός της δυνατότητας χορήγησής του από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο κατόπιν αιτήσεως δικαιολογείται από τη μείζονα ποινική απαξία των σχετικών αδικημάτων, αλλά και από την ανάγκη αποτροπής των δραστών από την τέλεση τέτοιων πράξεων.⁵² Κατά συνέπεια, φρονούμε πως η νομοθετική ratio προτάσσει

⁴⁹ **Λ. Μαργαρίτης**, «Η διάταξη του άρθρου 471 ΚΠΔ είναι γράμμα κενό;», Αρμενόπουλος 1979, σελ. 336-338.

⁵⁰ **Α. Παπαδαμάκης**, όπ.π., σελ. 583· Βλ. και **Ν. Ανδρουλάκη**, όπ.π. σελ. 508, όπου αναφέρεται χαρακτηριστικά πως ακόμη και σήμερα -παρά τη διατύπωση της παρ. 8 του άρθρου 497, όπου η παραδοχή της σχετικής αίτησης αναδεικνύεται ως ο κανόνας- «από τις πενήντα περίπου αιτήσεις που εισάγονται κάθε φορά, αυτές που “περνάνε” συνήθως μετριούνται στα δάκτυλα του ενός χεριού».

⁵¹ **Ν. Ανδρουλάκης**, όπ.π. σελ. 506.

⁵² Αιτιολογική Έκθεση ν. 4908/2022, σελ. 68-69.

στην αξιολογική ιεραρχία των σκοπών της ποινικής έννομης τάξης την ανάγκη διαφύλαξης της δημόσιας τάξης, στο πλαίσιο της αντεγκληματικής λειτουργίας του ποινικού δικαίου, θέτοντας εν αμφιβόλω τις ατομικές ελευθερίες του προσώπου, μία εκ των οποίων είναι το τεκμήριο αθωότητας, ιδωμένο σε συστοιχία με την ανασταλτική δύναμη των ενδίκων μέσων, κατά τα ανωτέρω εκτεθέντα. Μάλιστα, τη σφοδρή εναντίωσή τους κατά της υπό κρίση διάταξης έχει εκφράσει σύσσωμος ο δικηγορικός κόσμος της χώρας με μια παρατεταμένη πανελλαδική αποχή, αλλά και η ποινική θεωρία, η οποία καυτηριάζει την απροβούλευτη εισαγωγή της στον ΠΚ, ως δείγμα «ποινικού λαϊκισμού», που αντιστρατεύεται τους κανόνες της καλής νομοθέτησης, επέχοντας συμβολικό χαρακτήρα και υποκρύπτοντας πολιτικές σκοπιμότητες κατά παράβαση της δικαιοκρατικής αρχής.⁵³

Πιο συγκεκριμένα, σε νομοτεχνικό επίπεδο, η συστηματική ανάγνωση της εν θέματι διάταξης εντός σύνολης της ποινικής μας νομοθεσίας φέρνει στο φως πληθώρα αξιολογικών αντινομιών, οι οποίες απορρέουν από τη συνεπή de lege lata εφαρμογή της παρ. 6. Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Ι. Μοροζίνης, η έννομη τάξη φαίνεται να μεταδίδει αντιφατικά μηνύματα στους κοινωνούς, όταν από τη μία πλευρά επιτρέπει σε δράστη ειδεχθών ανθρωποκτονιών κατά συρροή που καταδικάστηκε πρωτοδίκως σε πλείονες ποινές ισοβίου καθείρξεως να υποβάλει αίτημα χορήγησης ανασταλτικού αποτελέσματος στην ασκηθείσα έφεσή του κατ' άρθρο 497 παρ. 7, ενώ από την άλλη πλευρά αποστερεί ολοκληρωτικά το αντίστοιχο δικαίωμα -ενώπιον τόσο του πρωτοβαθμίου όσο και του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου- από τον απλό συνεργό λ.χ. μιας μικροκλοπής, ο οποίος έδρασε ως «τσιλιαδόρος» στο πλαίσιο συμμορίας συγκείμενης από τρία άτομα.⁵⁴ Εκτός αυτού, εν προκειμένω, ο νομοθέτης υποκαθιστά τον δικαστή στο ρόλο του, προβαίνοντας σε σταθμίσεις που παραβιάζουν, όπως είδαμε, την αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 Σ.),⁵⁵ αφού κατ' ουσίαν προεξοφλεί τη συνδρομή των κριτηρίων της παρ. 8 και αποκλείει εξ αυτού του λόγου ο ίδιος την αναστολή, μην επιτρέποντας ανταπόδειξη ή in concreto κρίση από πλευράς του δικαστή. Δεδομένων των αναλύσεων που προηγήθηκαν, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο **καθολικός** αποκλεισμός του ανασταλτικού αποτελέσματος που εισάγεται δια της υπό κρίση διάταξης συνιστά κατάφωρη προσβολή του τεκμηρίου αθωότητας του καταδικασθέντος, το οποίο παραμένει ισχυρό μέχρι την αμετάκλητη καταδίκη του. Ωστόσο, η εν λόγω αντίθεση σε κανόνες υπέρτερης τυπικής ισχύος (άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ και άρθρο 14 ΔΣΑΠΔ)

⁵³ **Ε. Φυτράκης**, «Αποκλεισμός του ανασταλτικού αποτελέσματος της έφεσης (άρ. 187 παρ. 6 ΠΚ): αναδρομικότητα και τεκμήριο αθωότητας - Με αφορμή την ΕφΠειρ 393/2022», ΠοινΔικ 1/2023, σελ. 21.

⁵⁴ **Ι. Μοροζίνης**, «Η συνταγματική διάσταση του αποκλεισμού χορήγησης ανασταλτικού αποτελέσματος σε ασκηθόσμενο ή ασκηθέν ποινικό ένδικο μέσω κατά τη νέα παράγραφο 6 του άρθρου 187 ΠΚ», <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/h-syntagmatikh-diastash-tou-apokleismou-xorhghshs-anastaltikou-apotelesmatos-se-askithisomeno-h-askhthen-poiniko-endiko-meso-kata-th-nea-paragrafo-6-tou-arthrou-187-pk/> (τελευταία προσπέλαση: 1.12.2023).

⁵⁵ **Θ.-Η. Λουκαδούνος**, όπ.π., σελ. 22-23.

αποτελεί έρεισμα για τον δικαστή της ουσίας, προκειμένου να αφήσει τη διάταξη ανεφάρμοστη στο πλαίσιο του παρεμπόπτοντος διάχυτου ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων (άρθρο 93 παρ. 4 Σ.).⁵⁶

Αξιοπρόσεκτη είναι εν προκειμένω η απόφαση⁵⁷ υπ' αριθμ. **393/2022 του Τριμελούς Εφετείου Κακουργημάτων Πειραιώς**⁵⁸, στην οποία το δικαστήριο εντοπίζει την εκ μέρους του νομοθέτη -δια της εισαγωγής της παρ. 6 στο άρθρο 187 ΠΚ- υπέρβαση του ορίου προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που θέτουν το Σύνταγμα (Σ. 25 παρ. 1 - αρχή της αναλογικότητας) και η ΕΣΔΑ (6 παρ. 2 ΕΣΔΑ - τεκμήριο αθωότητας), και ενεργεί με ιδιαίτερη παρρησία αποκρούοντας την εφαρμογή της προβληματικής διάταξης. Πιο συγκεκριμένα, το δικάσαν Εφετείο, εκκινώντας από την αρχή της αναλογικότητας ως στοιχείου του κράτους δικαίου, καταλήγει πως η πλήρης αποστέρηση του ανασταλτικού αποτελέσματος των ενδίκων μέσων από τον κατηγορούμενο για το πλημμέλημα της συμμορίας είναι μέτρο εξόχως δυσανάλογο, δεδομένου ότι το σχετικό δικαίωμα χορηγείται στους καταδικασθέντες για κακουργηματικές πράξεις, στους οποίους έχει επιβληθεί ποινή κάθειρξης. Εν συνεχεία δε προβαίνει σε ρητή επίκληση του τεκμηρίου αθωότητας του κατηγορουμένου, αναφέροντας κατά λέξη πως: *«με την επίμαχη εισαγωγή πλήρους αποκλεισμού του ανασταλτικού αποτελέσματος της έφεσης και μάλιστα για λόγους τιμωρίας και ειδικής πρόληψης, η νέα νομοθετική ρύθμιση αντιβαίνει στην προστασία δικαιωμάτων του ανθρώπου, αφού μεταχειρίζεται τον κατηγορούμενο ως ένοχο πριν την αμετάκλητη καταδίκη του κατά παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας»*. Δοθείσης λοιπόν της υπερνομοθετικής ισχύος (άρθρο 28 παρ. 1 Σ.) των δύο επίμαχων διατάξεων, καταλήγει στη δικανική κρίση ότι η επίμαχη παρ. 6 πρέπει να μείνει ανεφάρμοστη· όπερ και πράττει, προβαίνοντας αντ' αυτής στην εφαρμογή της γενικής διάταξης του άρθρου 497 ΚΠΔ, και χορηγώντας ανασταλτική ισχύ στις εφέσεις ορισμένων εκ των κατηγορουμένων.

4. Τεκμήριο αθωότητας και τεκμήρια ενοχής - το παράδειγμα του καταργηθέντος «τεκμηρίου ψεύδους» του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ

Τμήμα της «ιστορίας» της ποινικής μας νομοθεσίας αποτελεί πλέον το αμάχητο τεκμήριο ψεύδους που προβλεπόταν στο άρθρο 366 παρ. 2 του παλαιού ΠΚ,⁵⁹ σύμφωνα με το οποίο: *«Αν στις περιπτώσεις των άρθρων 362, 363, 364 και 365 το γεγονός που ισχυρίστηκε ή διέδωσε ο υπαίτιος είναι πράξη αξιόποινη για την οποία ασκήθηκε ποινική δίωξη αναστέλλεται η δίκη για τη συκοφαντική δυσφήμιση έως το τέλος της ποινικής δίωξης· θεωρείται αποδεδειγμένο ότι το γεγονός που αφορά η*

⁵⁶ **Α. Καρράς**, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», 7^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 784.

⁵⁷ Στον ηλεκτρονικό Τύπο γίνεται λόγος και για άλλη μία απόφαση, την **ΜΕΦΑΘ 2937/2022**, της οποίας το αιτιολογικό και το διατακτικό κινούνται στην ίδια λογική υπέρβασης του γράμματος του άρθρου 187 παρ. 6 ΠΚ. Ωστόσο, η εν λόγω τυγχάνει αδημοσίευτη.

⁵⁸ Δημοσιευμένη σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ και Αρμενόπουλος 2022, σελ. 1665-1668.

⁵⁹ **Γ. Κάβουρας**, όπ.π., σελ. 164-165.

δυσφήμιση είναι αληθινό αν η απόφαση είναι καταδικαστική και ψευδές αν η απόφαση είναι αθωωτική και στηρίζεται στο ότι δεν αποδείχτηκε ότι το πρόσωπο που είχε δυσφημιστεί τέλεσε την αξιόποινη πράξη.». Μολοντούτο, ο θεωρητικός προβληματισμός περί των καλουμένων «τεκμηρίων ενοχής» δεν είναι χωρίς δογματικό ενδιαφέρον, καθότι έχει απασχολήσει έντονα τόσο την εγχώρια θεωρία όσο και τη νομολογία του ΕΔΔΑ, καταλείποντάς μας πολύτιμη παρακαταθήκη, η οποία θα μπορούσε να αξιοποιηθεί εξορθολογιστικά σε περίπτωση νομοθέτησης παρόμοιων τεκμηρίων στο μέλλον.

Πιο συγκεκριμένα, όπως έχει αναλυτικά εκτεθεί στο Α' Μέρος της παρούσης εργασίας, το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου έχει ως συνέπεια την μετάθεση του «βάρους απόδειξης» της ενοχής -εφόσον ο Εισαγγελέας πρόκειται να διατυπώσει καταδικαστική πρόταση- στην κατηγορούσα αρχή. Αυτήν ακριβώς την αρχή έρχονται να ανατρέψουν τα πάσης φύσεως τεκμήρια ενοχής, υπό την έννοια ότι «αποσπούν» τον κατηγορούμενο από το status της τεκμαιρόμενης αθωότητας και τον «τοποθετούν» σε μια δυσμενέστερη κατάσταση, αυτή της «προ-ενοχής»,⁶⁰ από την οποία ο ίδιος οφείλει να εξέλθει με τις δικές του δυνάμεις, φέροντας πλέον το βάρος απόδειξης της αθωότητάς του. Μάλιστα, στην αμάχητη εκδοχή τους, τα τεκμήρια ενοχής ανατρέπουν ευθέως το τεκμήριο αθωότητας, καθότι αποστερούν συνολικά από το παθητικό υποκείμενο της ποινικής δίκης τα υπερασπιστικά του δικαιώματα, μην επιτρέποντας στον δικαστή να λάβει υπόψιν την οποιαδήποτε προσπάθεια ανταπόδειξης, με συνέπεια αυτή να καταλήγει άνευ πρακτικού αντικρίσματος. Ως προς το πνεύμα της, η εν θέματι νομοθετική επιλογή είναι αποτέλεσμα στάθμισης ανάμεσα, αφενός, στην ανάγκη προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου -στα οποία συμπεριλαμβάνεται το τεκμήριο αθωότητας- και, αφετέρου, στην αξίωση για αποτελεσματική επιτέλεση του κατασταλτικού έργου του ποινικού δικαίου, προς το σκοπό διατήρησης της δημόσιας ασφάλειας. Είναι άλλωστε γεγονός ότι οι εγγενείς αποδεικτικές δυσχέρειες ορισμένων εγκλημάτων, σε συνδυασμό με την επαχθή υποχρέωση απόδειξης από πλευράς της κατηγορούσας αρχής αναδεικνύουν έντονο τον κίνδυνο ατιμωρησίας.

Το εύλογο ερώτημα που εγείρεται στο σημείο αυτό συνίσταται στο κατά πόσο είναι επιτρεπτό να τίθεται ως προτεραιότητα του ποινικού δικαίου η ασφάλεια, σε βάρος του τεκμηρίου αθωότητας. Επ' αυτού του ζητήματος έχει λάβει θέση το ΕΔΔΑ δια της νομολογίας του, η οποία συμβάλλει στον προσδιορισμό και τη συστηματοποίηση των προϋποθέσεων και των ορίων του θεμιτού των τεκμηρίων ενοχής. Η αρχή έγινε με την αφετηριακή απόφαση **Salabiaku κατά Γαλλίας**,⁶¹ η οποία αφορούσε σε ένα τεκμήριο ενοχής του γαλλικού τελωνειακού κώδικα για τον κάτοχο απαγορευμένων

---

⁶⁰ Θ. Καρδίμης, «Το συναγόμενο εκ του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ αμάχητο τεκμήριο ψεύδους υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ (και ειδικότερα της απόφασης Κλουνί κατά Γαλλίας)», ΠονΔικ 8-9/2014, σελ. 762.

⁶¹ ΕΔΔΑ, **Salabiaku κατά Γαλλίας** [αριθμ. προσφ. 10519/83], 7 Οκτωβρίου 1988.

εμπορευμάτων, του οποίου η καταδίκη στοιχειοθετούνταν αντικειμενικά, δηλαδή δίχως να είναι αναγκαία η κατάφαση υπαιτιότητας, αφού αυτή τεκμαίρονταν. Εξ αφορμής της αμετάκλητης καταδίκης ενός αλλοδαπού υπηκόου, κατοίκου Γαλλίας, για παράνομη κατοχή ναρκωτικών, η οποία θεμελιώθηκε στην επίμαχη διάταξη, η υπόθεση ήχθη προς κρίση ενώπιον του Δικαστηρίου του Στρασβούργου. Συναφώς, το ΕΔΔΑ σημείωσε ότι η ΕΣΔΑ δεν αντιτίθεται άνευ ετέρου στην νομοθετική εισαγωγή τεκμηρίων, καθότι κατ' αρχήν ο τρόπος νόμιμης απόδειξης της ενοχής απόκειται στη διακριτική ευχέρεια των εθνικών κρατών. Ωστόσο, υπογράμμισε ότι η παραχώρηση της ευχέρειας αυτή δεν αποτελεί παραπομπή άνευ όρων, αλλά θα πρέπει να ασκείται έτσι ώστε να εναρμονίζεται με τις εγγυήσεις της δίκαιης δίκης. Δηλαδή, όπως διατυπώνεται πάγια στη νομολογία του ΕΔΔΑ, τα Συμβαλλόμενα Κράτη δύνανται να εισάγουν στη νομοθεσία τους τεκμήρια ενοχής *«εντός ευλόγων ορίων, λαμβάνοντας προς τούτο υπόψη την σοβαρότητα του διακυβεύματος και προστατεύοντας τα υπερασπιστικά δικαιώματα»* του κατηγορουμένου.⁶² Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τις παραδοχές του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, το ενδεδειγμένο είναι τα τεκμήρια να διατυπώνονται ως *μαχητά*, προκειμένου μονάχα να *παροπλίζεται*, και όχι να αποξενώνεται ολοκληρωτικά ο κατηγορούμενος από τα μέσα της υπεράσπισής του. Παράλληλα, το πεδίο εφαρμογής τους δέον να περιορίζεται στις ήσσονος βαρύτητας εγκληματικές πράξεις, όπου το διακύβευμα για τον κατηγορούμενο⁶³ είναι σχετικά μικρής έκτασης (π.χ. στα πλημμελήματα), και να μην εκτείνεται ως τα αδικήματα μείζονος απαξίας, όπου ενόψει της απειλής βαρύτερων ποινών οι εγγυήσεις της δίκαιης δίκης και τα υπερασπιστικά δικαιώματα θα πρέπει να προστατεύονται στο μέγιστο βαθμό.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα τεκμηρίου ενοχής που δεν πληροί τις προϋποθέσεις νομιμότητας που τίθενται από το ΕΔΔΑ αναδεικνύεται στην απόφαση **Κλουνί κατά Γαλλίας**, η οποία παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρ' ημίν, καθότι η γαλλική επίμαχη διάταξη είναι παρεμφερής του προϊσχύσαντος άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ. Πιο συγκεκριμένα, στην εν θέματι υπόθεση η μηνύτρια είχε στραφεί κατά του προϊσταμένου της, κατηγορώντας τον για βιασμό και σεξουαλική παρενόχληση, ωστόσο, μετά την έκδοση απαλλακτικού βουλεύματος ελλείψει επαρκών ενδείξεων ενοχής, βρέθηκε η ίδια κατηγορούμενη για συκοφαντική δυσφήμιση, και κατέληξε να καταδικαστεί επί τη βάση ενός τεκμηρίου ενοχής. Ειδικότερα, βάσει της κρίσιμης διάταξης του γαλλικού ΠΚ, το αμετάκλητο απαλλακτικό βούλευμα που δέχεται ότι η αλήθεια του καταγγελλόμενου γεγονότος δεν αποδείχθηκε αποτελεί αμάχητο τεκμήριο για το ψευδές του γεγονότος. Κατόπιν τούτων, η Κλουνί προσέφυγε στο ΕΔΔΑ, επικαλούμενη παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητάς της, την οποία πράγματι

⁶² Βλ. ενδεικτικά: ΕΔΔΑ, *Salabiaku κατά Γαλλίας*, όπ.π., παρ. 28 □ ΕΔΔΑ, *Janosevic κατά Σουηδίας* [αριθμ. προσφ. 34619/97], 23 Ιουλίου 2002, παρ. 101 □ ΕΔΔΑ, *Radio France και άλλοι κ. Γαλλίας* [αριθμ. προσφ. 53984/00], 30 Μαρτίου 2004, παρ. 24.

⁶³ Υιοθετείται εδώ η ευνοϊκότερη για τον κατηγορούμενο ερμηνεία της έννοιας «σοβαρότητα του διακυβεύματος», για την οποία βλ. τις αναπτύξεις του **Θ. Καρδίμη**, όπ.π., σελ. 768-769.

κατέγνωσε το Δικαστήριο, από τη στιγμή που η προσφεύγουσα είχε αποστερηθεί του δικαιώματος ανταπόδειξης περί της αλήθειας του καταγγελλόμενου γεγονότος, παρότι ο κατηγορούμενος είχε απαλλαγεί λόγω αμφιβολιών.

Μεταβαίνοντας στο πεδίο της εθνικής μας ποινικής νομοθεσίας υπό το καθεστώς του παλαιού ΠΚ, διαπιστώνουμε ότι το άρθρο 366 παρ. 2 εμπεριείχε τεκμήριο ενοχής, το οποίο λογιζόταν κατά μία ισχυρά υποστηριζόμενη άποψη ως *αμάχητο*. Ειδικότερα, εκ της εκδοθείσας αθωωτικής κρίσης προέκυπτε τεκμήριο περί της *αναλήθειας* των ισχυριζόμενων γεγονότων, η οποία έχει σημασία στο συναφές αδίκημα της δυσφήμισης. Με αυτό τον τρόπο ετίθετο φραγμός στην εκ νέου ουσιαστική κρίση επί της βασιμότητας των καταγγελθέντων, και κατ' επέκταση αποσοβείτο ο κίνδυνος έκδοσης αντιφατικών αποφάσεων. Ωστόσο, από νωρίς κατέστησαν εμφανείς οι αδυναμίες της υπό κρίση διάταξης στο πεδίο της διαφύλαξης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, τα οποία αναιρούνται δια της εξάλειψης της δυνατότητας ανταπόδειξης. Ο Ν. Ανδρουλάκης αναφέρει χαρακτηριστικά ότι υπό την ισχύ ενός τεκμηρίου που κατατείνει σε πλήρη υπερασπιστική αποδυνάμωση του κατηγορουμένου, ο τελευταίος οδηγείται «άοπλος» απέναντι στην κατηγορία, με προδιαγεγραμμένη την αυτόματη καταδίκη του σε ένα κακέκτυπο δίκης.⁶⁴ Συναφώς, είχαν προταθεί ορισμένες ερμηνευτικές λύσεις de lege ferenda, προκειμένου να περιοριστεί το πεδίο εφαρμογής του τεκμηρίου. Δοθέντος ότι, η επίμαχη αποστέρηση του δικαιώματος ανταπόδειξης θεωρήθηκε ως υπέρμετρα επαχθής και δυσανάλογη συνέπεια της αμετάκλητης αθώωσης, όταν αυτή θεμελιώνεται στην αρχή in dubio pro reo (απαλλαγή λόγω αμφιβολιών), ο Α. Παπαδαμάκης πρότεινε την κατάλειψη τέτοιας λογής αποφάσεων εκτός του ρυθμιστικού εύρους του τεκμηρίου ψεύδους. Λέγει μάλιστα με ιδιαίτερη έμφαση πως «η *αβασάνιστη οικειοποίηση του αποδεικτικού ελλείμματος μιας δικαστικής κρίσης από μια άλλη δικαστική κρίση, για να στηρίξει με αυτό την καταδίκη ενός προσώπου θα αποτελούσε μια αποδεικτική αλχημεία*».⁶⁵ Δεδομένης της καταδίκης της Γαλλίας εξ αφορμής συναφούς διάταξης στην προεκτεθείσα απόφαση του ΕΔΔΑ, μια ερμηνεία του προϊσχύσαντος άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ όπως η ανωτέρω θα προλάμβανε ενδεχομένως την κατάγνωση αντίθεσης στην ΕΣΔΑ και από πλευράς της ημετέρας νομοθεσίας. Μολαταύτα, επειδή το γράμμα της επίμαχης διάταξης δεν επέτρεπε τέτοια περιοριστική ερμηνεία, αλλά και καθότι, όπως προαναφέρθηκε (βλ. ανωτέρω, υπό 2.3), το ΕΔΔΑ δεν διακρίνει ανάμεσα στις πάσης φύσεως αθωωτικές αποφάσεις,⁶⁶ προκρίθηκε από τον νομοθέτη η ολοκληρωτική εξάλειψη του εν θέματι τεκμηρίου ενοχής. Έτσι, στον ισχύοντα νέο ΠΚ, δεν ευρίσκεται τεκμήριο ψεύδους στο άρθρο 366 ΠΚ, νομοθετική επιλογή που οπωσδήποτε εναρμονίζεται πλήρως με το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου, και μάλιστα κατά τρόπο απολύτως σαφή, αποφεύγοντας την επισφαλή και

⁶⁴ Ν. Ανδρουλάκης, «Το τεκμήριο ψεύδους του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ και η δίκαιη δίκη (Με αφορμή την απόφαση 1501/2003 του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ζακύνθου), ΠοινΧρ 2004, σελ. 773.

⁶⁵ Α. Παπαδαμάκης, Παρατηρήσεις σε ΣυμβΑναθδικ 3/1996, Υπεράσπιση 1997, σελ. 94 επ.

⁶⁶ ΕΔΔΑ, Βασίλειος Σταυρόπουλος κ. Ελλάδας, όπ.π., παρ. 39.

δυσχερέστερη νομοπαρασκευαστικά οδό της διαμόρφωσης ενός τεκμηρίου ενοχής σύμφωνα με τα πρότυπα της ΕΣΔΑ.

5. Τεκμήριο αθωότητας και προσωρινή κράτηση

Έχει γίνει ως τώρα αντιληπτό πως πριν από τη νόμιμη απόδειξη της ενοχής του προσώπου, έστω και πρωτοδίκως, δεν νοείται η επιβολή ποινής σε αυτό. Μάλιστα, είδαμε πως ακόμη και μεταγενέστερα, δηλαδή μετά την έκδοση οριστικής απόφασης, η επιβληθείσα ποινή κατ' αρχήν δεν εκτίεται, δεδομένης της μεσολάβησης του ανασταλτικού της εκτέλεσης αποτελέσματος των ενδίκων μέσων. Κατά συνέπεια, εκ πρώτης όψεως μας ξενίζει -ιδωμένη πάντοτε σε σχέση με το τεκμήριο αθωότητας- η δυνατότητα επιβολής σε βάρος του κατηγορουμένου ενός τόσο επαχθούς μέτρου στερητικού της ελευθερίας, όπως είναι η προσωρινή κράτηση, ήδη κατά την προδικασία. Μάλιστα, κατά το παρελθόν, η ίδια ορολογική διατύπωση του ΚΠΔ δεν άφηνε πολλά περιθώρια αμφισβήτησης του ποινικού χαρακτήρα του εν θέματι μέτρου, καθότι ο νομοθέτης έκανε λόγω για «προ-φυλάκιση», παραπέμποντας εξόφθαλμα στην ποινική κύρωση της φυλάκισης, και προσδίδοντας στο μέτρο χαρακτήρα προκαταβολής ποινής, άλλως «προ-ποινής», όπως εύστοχα διατύπωσε ο Ι. Ανδρουλάκης.⁶⁷ Ωστόσο, η συμβατότητα αυτού του μέτρου δικονομικού καταναγκασμού με το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου δεν μπορεί εκ των προτέρων να αποκλεισθεί, αλλά χρειάζεται να προσεγγισθεί υπό το πρίσμα της νομοθετικής διαμόρφωσης των προϋποθέσεων επιβολής του (ενν. του μέτρου), προκειμένου να διαφανεί αν τελικά πρόκειται για σύγκρουση ή εναρμόνιση δύο φαινομενικά εκ διαμέτρου αντίθετων «κόσμων».⁶⁸ Πράγματι, με τη σημαντική μεταρρύθμιση του ν. 1128/1981 ο θεσμός της «προφυλάκισης» του προϊσχύσαντος τροποποιήθηκε σύμφωνα με τις επιταγές της ΕΣΔΑ (βλ. άρθρο 5 παρ. 1 περ. γ')⁶⁹, καθώς κατέστη πλέον αντιληπτό πως η προηγούμενη ρύθμιση προσέκρουε ευθέως στο άρθρο 6 παρ. 2 της εν λόγω Σύμβασης. Πιο συγκεκριμένα, τη θέση του όρου «προφυλάκιση» πήρε ο αξιολογικά αποχρωματισμένος *terminus technicus* «προσωρινή κράτηση», ενώ παράλληλα -με αλληπάλληλες βελτιωτικές νομοθετικές μεταβολές συν τω χρόνω⁷⁰- επαναδιατυπώθηκαν οι προϋποθέσεις επιβολής του μέτρου, έτσι ώστε πλέον να μπορεί να γίνει λόγος για ένα συνεκτικό σύστημα διατάξεων, σαφώς προσδιορισμένο, που δεν καταλείπει περιθώρια δικαστικής

⁶⁷ Ι. Ανδρουλάκης, όπ.π. σελ. 361.

⁶⁸ Γ. Κάβουρας, όπ.π., σελ. 200-201.

⁶⁹ Ενδεικτικά αναφέρουμε πως κατά το προ του ν. 1128/1981 νομοθετικό καθεστώς, η προφυλάκιση στα κακούργηματα ήταν υποχρεωτική, δίχως να καταλείπει ο νομοθέτης περιθώρια σταθμίσεων, γεγονός που έρχεται σε ευθεία αντίθεση με την ΕΣΔΑ, σύμφωνα με την οποία, απαραίτητο κριτήριο «νομιμοποίησης» της προσωρινής κράτησης είναι η διαπίστωση κινδύνου φυγής ή υποτροπής στο πρόσωπο του κατηγορουμένου.

⁷⁰ Για την ιστορική νομοθετική εξέλιξη του μέτρου της προσωρινής κράτησης βλ. αντί πολλών: Ι. Ανδρουλάκη, όπ.π., σελ. 360-370.

αυθαιρεσίας -τουλάχιστον όχι τόσο ευρέα όσο παλαιότερα-, και ως εκ τούτου συνάδει με τη θεμελιώδη αρχή του τεκμηρίου αθωότητας.⁷¹

Αναλυτικότερα, υπό το ισχύον νομοθετικό καθεστώς, προκειμένου περί της επιβολής προσωρινής κάθειρξης, πρέπει πρωταρχικά να διαπιστωθεί ότι συντρέχει πράγματι ανάγκη αξιοποίησης του πλέον επαχθούς αυτού μέτρου δικονομικού καταναγκασμού ως *ultima ratio*, μη αρκούντων των λοιπών περιοριστικών όρων για την επιτέλεση του επιδιωκόμενου σκοπού (βλ. παρ. 3 άρθρ. 282 ΚΠΔ). Εφόσον δε πληρούνται το στοιχείο αυτό της επικουρικότητας του δυσμενούς μέτρου και η αποδιδόμενη πράξη έχει το χαρακτήρα κακουργήματος ή του πλημμελήματος της ανθρωποκτονίας από αμέλεια κατά συρροή (κατ' άρθρο 286 παρ. 2), τότε δύναται ο εφαρμοστής του δικαίου να εξετάσει τις επιμέρους προϋποθέσεις επιβολής προσωρινής κράτησης. Σύμφωνα με αυτές, απαιτείται η συνδρομή *σοβαρών ενδείξεων ενοχής* (άρθρο 282 παρ. 1 ΚΠΔ), και ειδικώς (άρθρο 286 παρ. β' ΚΠΔ) η διαπίστωση *κινδύνου φυγής ή υπόνοιαις υποτροπής* του κατηγορουμένου διαζευκτικά. Όπως ακριβώς προεκτέθηκε στο πεδίο του ανασταλτικού αποτελέσματος των ενδίκων μέσων (βλ. ανωτέρω, υπό), προς την απολύτως ορθή κατεύθυνση κινείται ο αυθεντικός προσδιορισμός των κριτηρίων τα οποία -μόνο αυτά- σταθμίζονται και συνηγορούν στην κατάφαση σκοπού φυγής ή κινδύνου υποτροπής,⁷² καθώς με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται η επιπόλαιη και ενίοτε αυθαίρετη επιβολή του μέτρου για λόγους που δεν συνάδουν με τη νομοθετική βούληση (π.χ. η βαρύτητα/απαξία της πράξης)⁷³, και οπωσδήποτε προσκρούουν στο τεκμήριο της αθωότητας.

Οι ανωτέρω εκτεθείσες νομοθετικές μεταβολές έχουν κατορθώσει να εξαλείψουν τον τιμωρητικό χαρακτήρα που είχε παλαιότερα ο θεσμός της προσωρινής κράτησης και να αναδείξουν την *αμιγώς δικονομική* της φύση.⁷⁴ Πιο συγκεκριμένα, οι λόγοι επιβολής του μέτρου οφείλουν να εξυπηρετούν αποκλειστικά τις τεχνικές ανάγκες διεξαγωγής της ποινικής διαδικασίας,⁷⁵ τουτέστιν, κατά τη ρητή διατύπωση του

---

⁷¹ Για την ιδιαίτερη αξία που αποδίδει η νομολογία του ΕΔΔΑ σε ένα *σαφώς προσδιορισμένο* πλέγμα προϋποθέσεων επιβολής της προσωρινής κράτησης, καθώς και στην *αιτιολογία* της σχετικής κρίσης, βλ. **Λ. Μαργαρίτη**, «Β. Νομολογία ΕΔΔΑ και έκταση προσωρινής κρατήσεως», σε: Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργιών (επιμ.), «Εγκληματικότητα και κράτος δικαίου», Νομική Βιβλιοθήκη 2009, σελ. 253-254.

⁷² Παρότι η εξαντλητική ανάλυση των προϋποθέσεων επιβολής προσωρινής κράτησης εκφεύγει του αντικείμενου της παρούσης μελέτης, αξίζει να αναφερθούμε σε ένα παράδειγμα: υπό το νομοθετικό καθεστώς προ του ν. 3811/2009 ο κίνδυνος υποτροπής θεμελιωνόταν στο εγγενώς αόριστο κριτήριο των περιστατικών της προηγούμενης ζωής του δράστη ή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της αποδιδόμενης σε εκείνον πράξης. Αντ' αυτών, το νυν ισχύον δίκαιο, ειδικώς στην περίπτωση των κακουργημάτων για τα οποία επαπειλείται ποινή ισόβιας κάθειρξης ή κάθειρξης που φτάνει τα 20 έτη αξιώνει από τον εφαρμοστή να βασισθεί αποκλειστικά στο αντικειμενικό κριτήριο των προηγούμενων αμετάκλητων καταδικών για ομοειδείς αξιόποινες πράξεις, προκειμένου να καταλήξει στην κρίση ότι συντρέχει κίνδυνος υποτροπής.

⁷³ **Γ. Κάβουρας**, όπ.π., σελ. 202.

⁷⁴ **Ό. Τσόλκα**, «Το δικαίωμα στην μη αυτοενοχοποίηση και το τεκμήριο αθωότητας - Ζητήματα εφαρμογής τους υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕυρΔΔΑ», ΠοινΧρ 2004, σελ. 90.

⁷⁵ **Η. Αναγνωστόπουλος**, «Δικονομικές εγγυήσεις και "δημόσια αγανάκτηση"», ΝοΒ 31, σελ. 778.

άρθρου 282 παρ. 2 ΚΠΔ, τη διασφάλιση της παρουσίας του κατηγορουμένου κατά την εκδίκαση της υπόθεσης, και την αποτροπή τέλεσης νέων εγκλημάτων. Σημειωτέον για λόγους πληρότητας ότι ο Ι. Ανδρουλάκης προσθέτει στη σχετική συζήτηση και έναν ακόμη σκοπό, την αποφυγή του ενδεχομένου συσκότισης της υπόθεσης και παρεμπόδισης του ανακριτικού έργου από τον ελεύθερα κινούμενο κατηγορούμενο,⁷⁶ καίτοι αυτό προσιδιάζει μάλλον σε συγκεκριμένες μορφές εγκληματικότητας και δεν μπορεί να αναγορευθεί με ασφάλεια σε γενική αρχή για όλα τα εγκλήματα. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι οι προϋποθέσεις και η στοχοθεσία του εν θέματι περιοριστικού μέτρου ταυτίζονται, και είναι πλέον (απ)αξιολογικά αποχρωματισμένες, γεγονός που λειτουργεί εγγυητικά για το τεκμήριο αθωότητας.

Επισκοπώντας το ζήτημα υπό τη διεθνή του όψη, και δη υπό το πρίσμα του δικαίου της Ε.Ε. αξίζει να αναφερθούμε στην Οδηγία 2016/343 ΕΕ, στο άρθρο 4 παρ. 1 της οποίας ορίζεται πως (με επισήμανση της γράφουσας): *«[τ]α κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να διασφαλίσουν ότι, όσο δεν έχει αποδειχτεί η ενοχή υπόπτου ή κατηγορουμένου σύμφωνα με τον νόμο, στις δημόσιες δηλώσεις δημόσιων αρχών καθώς και στις δικαστικές αποφάσεις, με εξαίρεση τις αποφάσεις περί της ενοχής, το εν λόγω πρόσωπο δεν αναφέρεται ως ένοχο. Η ανωτέρω διάταξη δεν θίγει τις πράξεις της εισαγγελικής αρχής που αποσκοπούν να αποδείξουν την ενοχή του υπόπτου ή του κατηγορουμένου και δεν θίγει επίσης τις προκαταρκτικές αποφάσεις δικονομικής φύσης που λαμβάνονται από δικαστικές ή άλλες αρμόδιες αρχές και βασίζονται σε υπόνοιες ή ενοχοποιητικά στοιχεία.»* Περαιτέρω, λαμβάνοντας υπόψιν μας την αιτιολογική σκέψη υπ' αριθμ. 16 της εν λόγω Οδηγίας, στην οποία αναφέρεται η -κατ' εσφαλμένη μετάφραση- «προφυλάκιση» ως παράδειγμα τέτοιας προκαταρκτικής απόφασης δικονομικής φύσεως, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το τεκμήριο αθωότητας δεν αποτελεί ούτε κατά το ενωσιακό δίκαιο εμπόδιο για την επιβολή προσωρινής κράτησης. Ωστόσο, προκειμένου αυτή να είναι σύννομη απαιτείται η συνδρομή του προσήκοντος βαθμού υπονοιών (άλλως, κατά τη διατύπωση της Οδηγίας, «επαρκών ενοχοποιητικών στοιχείων») αναφορικά με την τέλεση από τον κατηγορούμενο της αποδιδόμενης σε εκείνον πράξης. Τούτου δοθέντος, είναι εξόχως προβληματική η πάγια πρακτική των εγχώριων δικαστικών συμβουλίων, τα οποία, αποφαινόμενα επί προσφυγών κατά της προσωρινής κράτησης, φαίνεται να εκλαμβάνουν ως δεδομένη την ύπαρξη σοβαρών ενδείξεων ενοχής, απορρίπτοντας αναιτιολόγητα τους ισχυρισμούς των κατηγορουμένων περί του αντιθέτου, γεγονός που παραβιάζει το τεκμήριο αθωότητάς τους.⁷⁷ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η νομολογική επεξεργασία του ζητήματος αυτού από πλευράς του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής ΔΕΕ), το οποίο αποφαινεται συναφώς επί προδικαστικών ερωτημάτων που του απευθύνουν τα

⁷⁶ Ι. Ανδρουλάκης, όπ.π., σελ. 360-361.

⁷⁷ Θ. Δαλακούρα, «Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού», ΠοινΧρ 2005, σελ. 961.

εθνικά δικαστήρια. Συγκεκριμένα, στην απόφαση **Milev (C-310/18 Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως)**⁷⁸, εξ αφορμής της περίπτωσης ενός προσωρινά κρατούμενου κατηγορουμένου για ληστεία, το αρμόδιο βουλγαρικό δικαστήριο απηύθυνε αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο ΔΕΕ, διερωτώμενο αναφορικά με εάν εναρμονίζεται με το ενωσιακό δίκαιο η νομολογία των εγχώριων δικαστηρίων, σύμφωνα με την οποία η διατήρηση του μέτρου της προσωρινής κράτησης προϋποθέτει ότι προκύπτουν μέσω μιας «εκ πρώτης όψεως» (μη διεξοδικής)⁷⁹ θεώρησης του αποδεικτικού υλικού «εύλογες υπόνοιες» τέλεσης της πράξης από τον κατηγορούμενο. Επ' αυτού το Δικαστήριο παρατήρησε ότι η Οδηγία έχει το χαρακτήρα *ελάχιστης εναρμόνισης*, επομένως πέραν της διακηρυκτικού τύπου απαγόρευσης αναφοράς στο ύποπτο ή στον κατηγορούμενο σαν να ήταν ένοχος, δεν εμπίπτουν στο ρυθμιστικό της πεδίο ειδικότερα θέματα, όπως εκείνα που αφορούν στο βαθμό των υπονοιών που απαιτούνται, στον τρόπο εξέτασης των αποδεικτικών μέσων από το δικαστήριο, ή στην έκταση της αιτιολογίας αυτού, καθώς αυτά απόκεινται στη διακριτική ευχέρεια του εθνικού νομοθέτη. Στο δρόμο που χάραξε η Milev πορεύθηκε η μεταγενέστερη απόφαση **RH (C-8/19 Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως)**⁸⁰ του ΔΕΕ, προσθέτοντας όμως στο υφιστάμενο νομολογιακό κεκτημένο μερικές επιπλέον ενδιαφέρουσες παραδοχές. Επρόκειτο για μία υπόθεση προσωρινής κράτησης κατηγορουμένου για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση που είχε συσταθεί επί σκοπώ τελέσεως ανθρωποκτονιών, στην οποία το επιληφθέν δικαστήριο της Βουλγαρίας αντιμετώπισε δυσκολίες κατά την αιτιολογία της απόφασής του. Ειδικότερα, βρέθηκε σε αμηχανία στην προσπάθειά του να μην εμφανίσει τον κατηγορούμενο ως ένοχο, απαντώντας όμως παράλληλα αιτιολογημένα στις αντιρρήσεις που πρόβαλε ο συνήγορος υπεράσπισης. Έτσι απηύθυνε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ αναφορικά με τη δυνατότητά του να απαντήσει στα επιχειρήματα του συνηγόρου του κατηγορουμένου ενόψει του τεκμηρίου αθωότητας του τελευταίου, ενώ συνάμα διερωτήθηκε αν καλώς έπραττε αναστέλλοντας την εν εξελίξει ποινική διαδικασία, προκειμένου να αναμείνει την απάντηση του ΔΕΕ επί του προδικαστικού ερωτήματος. Συναφώς, το Δικαστήριο υπεραμύνθηκε του θεσμού της προδικαστικής παραπομπής ακόμη και στο πλαίσιο μιας ποινικής διαδικασίας, όπως αυτή της κρίσης περί της διατήρησης περιοριστικού όρου, που εκ φύσεως εμφανίζει εντονότερα την αναγκαία για ταχεία εκκαθάριση. Επί του πρώτου δε προδικαστικού ερωτήματος το ΔΕΕ απεφάνθη πως το εθνικό δικαστήριο έχει τη δυνατότητα να προβαίνει σε στάθμιση των ενοχοποιητικών και

⁷⁸ ΔΕΕ, **Milev** [C-310/18 (ECLI:EU:C:2018:732) Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως].

⁷⁹ Ειδικότερα, διατυπώθηκε προβληματισμός σχετικά με ενδεχόμενη παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας από τον έλεγχο και την κρίση περί της προσωρινής κράτησης, για τον οποίο βλ. **Α. Μαγρίπη**, Η πρόκληση ενσωμάτωσης στην εθνική έννομη τάξη του τεκμηρίου αθωότητας (Με αφορμή της Οδηγία ΕΕ 2016/343 «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας» και την πρόσφατη νομολογία (Δ.Ε.Ε. C-439/16 και ΣτΕ 1993/2016), ΠοινΧρ 2017, σελ. 255-256.

⁸⁰ ΔΕΕ, **RH** της 12.2.2019 [C-8/19 (ECLI:EU:C:2019:110) Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως].

των απαλλακτικών αποδεικτικών στοιχείων, αιτιολογώντας μάλιστα την απόφασή του ακόμη και αποφαινόμενο επί των αντιρρήσεων του κατηγορουμένου, δίχως κάτι τέτοιο να προσκρούει στο δικαίωμα να αντιμετωπίζεται ως αθώος.

Τέλος, η υπόθεση **DK (C-653/19 Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως)**⁸¹ παρουσιάζει ενδιαφέρον σε συνάφεια με τα ερευνητικά αντικείμενα της προσωρινής κράτησης και του τεκμηρίου αθωότητας υπό διαφορετική βάση, αυτή του βάρους απόδειξης. Ο DK, προσωρινά κρατούμενος και κατηγορούμενος για τα αδικήματα της συμμετοχής σε εγκληματική οργάνωση και της ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως υπέβαλε πλείονες αιτήσεις απόλυσής του από τις φυλακές κατά την προδικασία, και μία στο ακροατήριο. Σύμφωνα με τη βουλγαρική νομοθεσία, προκειμένου να αρθεί το περιοριστικό μέτρο που μελετούμε, ο κατηγορούμενος θα πρέπει να αποδείξει τη μη συνδρομή στο πρόσωπό του ευλόγων υπονοιών για την τέλεση της πράξης. Όσον αφορά όμως συγκεκριμένα στην αίτηση που υπεβλήθη στο *ακροατήριο* του ποινικού δικαστηρίου, δημιουργήθηκε προβληματισμός για το αν η προεκτεθείσα νομοθεσία εναρμονίζεται με το άρθρο 6 της Οδηγίας 2016/343 ΕΕ, το οποίο ορίζει πως το βάρος απόδειξης φέρει η κατηγορούσα αρχή. Έπειτα από σχετική αίτηση προδικαστικής απόφασης που υπεβλήθη από το εθνικό δικαστήριο, το ΔΕΕ προέβη σε διάκριση μεταξύ των αποφάσεων που κρίνουν επί της ενοχής και των καλούμενων από τον ενωσιακό νομοθέτη ως «προκαταρκτικών αποφάσεων δικονομικής φύσεως». Στις πρώτες είναι αναμφισβήτητο ότι ισχύει ο κανόνας του άρθρου 6, σύμφωνα με την αρχή *in dubio pro reo*, ενώ ως προς τις δεύτερες δεν ισχύει, με συνέπεια σε αυτές ο τρόπος κατανομής του βάρους απόδειξης να καταλείπεται στην ευχέρεια του εθνικού νομοθέτη. Επομένως, συνάγεται πως δεν αντιβαίνει στο τεκμήριο αθωότητας η μετάθεση του βάρους απόδειξης στον κατηγορούμενο, ειδικά στις περιπτώσεις που κρίνεται η εξακολούθηση ή μη της προσωρινής του κράτησης.

6. Μέτρα θεραπείας της παραβίασης του τεκμηρίου αθωότητας - Η αξίωση της Οδηγίας 2016/343 και ο ελληνικός νόμος ενσωμάτωσης (άρθρο 7 ν. 4596/2019)

Μέσω της Οδηγίας 2016/343 ΕΕ, η οποία αποτελεί κατ' ουσίαν κωδικοποίηση της νομολογίας του ΕΔΔΑ,⁸² προωθείται από τον ενωσιακό νομοθέτη η θέσπιση ελάχιστων κανόνων αναφορικά με την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας. Σημαντική θέση ανάμεσα στις πτυχές αυτές κατέχει η αξίωση παροχής αποτελεσματικών ενδίκων μέσων προστασίας στον θιγόμενο, βάσει της διακηρυκτικής αναφοράς του άρθρου 10 παρ. 1 της Οδηγίας. Δεδομένου ότι πρόκειται για Οδηγία που έχει το χαρακτήρα *ελάχιστης εναρμόνισης*, ο εθνικός νομοθέτης υποχρεούται συγκεκριμένα να διασφαλίσει ότι οι ύποπτοι και οι

⁸¹ ΔΕΕ, *DK - Spetsializirana prokuratura* της 28.11.2019 [C 653/19 (ECLI:EU:C:2019:1024) Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως].

⁸² Π. Τσιρίδης, «Τεκμήριο αθωότητας και η νέα Οδηγία της ΕΕ», ΠοινΔικ 1/2017, σελ. 10.

κατηγορούμενοι διαθέτουν αποτελεσματικά μέτρα θεραπείας σε περίπτωση που το τεκμήριο της αθωότητάς τους παραβιασθεί από δηλώσεις δημοσίων αρχών, *αλλά και από τις διατυπώσεις δικαστικών αποφάσεων* με την εξαίρεση των αποφάσεων περί της ενοχής (βλ. την ευθεία παραπομπή της παρ. 2 του άρθρου 4 της Οδηγίας στην παρ. 1 του ίδιου άρθρου). Ήδη εκ πρώτης όψεως λοιπόν διαπιστώνουμε μία πλημμέλεια κατά την ενσωμάτωση της Οδηγίας στο εθνικό μας δίκαιο, από τη στιγμή που κατά το άρθρο 7 του ν. 4549/2019 -δια της εισαγωγής του οποίου ο έλληνας νομοθέτης επιδιώκει να ανταποκριθεί στην υποχρέωση εναρμόνισης- το ένδικο μέσο προστασίας παρέχεται μόνο στις περιπτώσεις προσβολών του τεκμηρίου αθωότητας από δηλώσεις δημοσίων αρχών, και όχι στην περίπτωση των αποφάσεων.⁸³ Πέραν αυτής όμως της εξόφθαλμης αστοχίας του γράμματος, η διάταξη ενσωμάτωσης έχει κατακριθεί ότι χωλαίνει υπό την έποψη της αποτελεσματικότητας της παρεχόμενης δικαστικής προστασίας, η οποία αξιώνεται από διατάξεις υπερνομοθετικής ισχύος (άρθρα 47 ΧΘΔΕΕ και 13 ΕΣΔΑ).

Μολονότι ανήκει στη νομολογιακή παραγωγή προ της Οδηγίας 2016/343, αξιοσημείωτη είναι η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση **Κώνστας κατά Ελλάδος**⁸⁴, όπου το Δικαστήριο έκρινε πως η αγωγή αποζημίωσης κατ' άρθρα 57 και 59 ΑΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ, δεν αρκούν προκειμένου να θεραπευθεί κατά τρόπο αποτελεσματικό η συντελεσθείσα προσβολή του τεκμηρίου αθωότητας. Σύμφωνα με την άποψη της γράφουσας, πράγματι, ένα μέτρο αποζημίωσης ή εύλογης ικανοποίησης του θιγόμενου αρκεί μεν για την αποκατάσταση της *συνυφασμένης με την υπόληψη του κατηγορουμένου λειτουργίας του τεκμηρίου αθωότητας (reputation related aspect)*, πλην όμως δεν είναι επαρκές για τη θεραπεία της τρωθείσης *ενδοδιαδικαστικής πτυχής του (outcome related aspect)*. Το πρόβλημα μάλιστα αναδεικνύεται με ιδιαίτερη ένταση σε περιπτώσεις προβολής του τεκμηρίου αθωότητας από εξωτερικούς σε σχέση με την ποινική δίκη παράγοντες (π.χ. δηλώσεις φορέων της εκτελεστικής εξουσίας), καθώς τότε δύσκολα καταφάσκειται απόλυτη ακυρότητα κατά παράβαση του άρθρου 174 παρ. 1 περ. δ' ΚΠΔ⁸⁵. Επομένως, παρότι η Οδηγία δεν προβαίνει σε συγκεκριμένες συστάσεις για τη μορφή που ενδείκνυται να έχουν τα παρεχόμενα μέτρα ένδικης προστασίας, το ισχύον άρθρο 7 του ν. 4594/2019 φαίνεται να προσκρούει ήδη στις παραδοχές της καταδικαστικής για τη χώρα μας απόφασης του ΕΔΔΑ που προεκτέθηκε, αφού δεν χορηγεί παρά μόνο δικαίωμα αποζημίωσης στον θιγόμενο βάσει των άρθρων 105 και 106 ΕισΝΑΚ. Εκτός αυτού στις προϋποθέσεις αποζημίωσης των νομικών αυτών βάσεων περιλαμβάνεται και αυτή της *βλάβης*, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με μία άλλη κρίση του ΕΔΔΑ, που διατυπώθηκε στην απόφαση **Maslarova κατά Βουλγαρίας**,⁸⁶ σύμφωνα με την

⁸³ Η εν λόγω πλημμέλεια καυτηριάζεται και από στην ΟΛΑΠ 4/2020.

⁸⁴ ΕΔΔΑ, **Κώνστας κ. Ελλάδος** [αριθμ. προσφ.: 53466/07], 24 Μαΐου 2011, παρ. 29.

⁸⁵ Για τη δικονομική ακυρότητα και τους λόγους αναίρεσης που συσχετίζονται με την παραβίαση του τεκμηρίου αθωότητας, βλ. Γ. Κάβουρας, *όπ.π.*, σελ. 211-212.

⁸⁶ ΕΔΔΑ, **Maslarova κατά Βουλγαρίας**, [αριθμ. προσφ.: 26966/10], 31 Ιανουαρίου 2019.

οποία το ένδικο μέσο δεν μπορεί να εξαρτάται από το αποτέλεσμα της δίκης του θιγόμενου· κατά συνέπεια, αποκλείεται η εξάρτηση από τη συνδρομή δικονομικής βλάβης.

Δεδομένων των ανωτέρω αστοχιών κατά τη νομοθετική κατάστρωση ενός αποτελεσματικού ενδίκου μέσου θεραπείας, προτάθηκαν από τη θεωρία οι ακόλουθες δύο λύσεις, οι οποίες μάλιστα εντάσσονταν στο νομοσχέδιο ενσωμάτωσης της σχετικής Οδηγίας, όταν αυτό τέθηκε σε δημόσια διαβούλευση.⁸⁷ Πρόκειται για το «**μοντέλο εκτέλεσης**», σύμφωνα με το οποίο θα καθίστατο δυνατή η αφαίρεση εύλογου χρόνου από την ποινή που επιβλήθηκε στον θιγόμενο, από κοινού με τη χορήγηση σε αυτόν δικαιώματος εύλογης ικανοποίησης κατ' αντικειμενική κρίση, χωρίς να απαιτείται η κατάφαση βλάβης. Ωστόσο, η εφαρμογή του εν λόγω μοντέλου, κατά λογική αναγκαιότητα, μόνο στις καταδικαστικές αποφάσεις που δεν επιβάλλουν την ποινή της ισόβιας κάθειρξης, του αποστειρεί το χαρακτήρα ενός μέτρου που θα μπορούσε να αξιώσει γενικής εφαρμογής. Κατά συνέπεια, προτάθηκε η βελτιωμένη λύση της **αναστολής της ποινικής δίκης** για εύλογο χρονικό διάστημα, μέχρις ότου να διασκεδασθούν οι εντυπώσεις ενοχής και να αποκατασταθεί το τεκμήριο αθωότητας. Είναι αξιοσημείωτο ότι αυτή η λύση φαίνεται να εναρμονίζεται με τις προϋποθέσεις που διατυπώνει το ΕΔΔΑ προκειμένου να αιτιολογήσει την άρνηση στοιχειοθέτησης προσβολής της δίκαιης δίκης (*παρέλευση μακρού χρόνου ανάμεσα στο διαταρακτικό γεγονός και στην εκδίκαση της υπόθεσης*), επομένως θα μπορούσε κάλλιστα ένα τέτοιο ένδικο μέσο να θεωρηθεί από το Δικαστήριο του Στρασβούργου ως πραγματικό και αρκούντως αποτελεσματικό. Σύμφωνα με την άποψη της γράφουσας, το μοντέλο αναστολής θα έπρεπε να προκριθεί από τον νομοθέτη, δοθέντος ότι -εν αντιθέσει με τα λοιπά- έχει προληπτικό και όχι αποκαταστατικό χαρακτήρα, από τη στιγμή που στοχεύει στην πρόληψη/αποφυγή της αρνητικής επίδρασης της προσβολής του τεκμηρίου, και δεν αρκείται στην χρηματική (εν είδει αποζημίωσης) αποκατάσταση της βλάβης που υφίσταται ο ήδη τρωθείς κατηγορούμενος. Πέραν τούτου, η αναστολή της δίκης επιτυγχάνει να θεραπεύσει την προσβολή και της *ενδοδιαδικαστικής πτυχής (outcome-related aspect)* του τεκμηρίου αθωότητας, από κοινού με την *συνυφασμένη με την τιμή και την αξιοπρέπεια του προσώπου πτυχή του (reputation-related aspect)*. Γιατί πράγματι, η αποζημίωση φαίνεται να λειτουργεί αποκαταστατικά μόνο για τη δεύτερη, μην έχοντας κάποιο ενδοδιαδικαστικό αντίκτυπο που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως αντισταθμιστικό μέτρο έναντι της προσβολής, για τη διαφύλαξη του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας. Ωστόσο, γίνεται κατανοητό ότι κατά τη νομοπαρασκευαστική διαδικασία λαμβάνονται υπόψιν και τα πραγματικά δεδομένα του νομικού μας πολιτισμού, με συνέπεια να αναδεικνύεται έντονος ο κίνδυνος

---

⁸⁷ **Ο. Τσόλκα**, «Το τεκμήριο αθωότητας και η συμμετοχή του κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία: Επί της Οδηγίας 2016/343 ΕΕ και του εσωτερικού νόμου ενσωμάτωσης (Κεφάλαιο Β' Ν 4596/2019)», σε: Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων (επιμ.), «Η Ποινική Δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Τάσεις και Προκλήσεις)», Νομική Βιβλιοθήκη 2020, σελ. 142-143.

καταχρηστικής αξιοποίησης κάποιου πλεονεκτήματος δικονομικής φύσης από κακόπιστους κατηγορούμενους, οι οποίοι θα μπορούσαν εύκολα να υποκινήσουν μία φαινομενική προσβολή του τεκμηρίου αθωότητάς τους, προκειμένου να τύχουν ευνοϊκότερης μεταχείρισης στη διάρκεια της δίκης τους.

ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Δια των ανωτέρω αναπτύξεων επιχειρήθηκε να προσεγγισθεί με τρόπο πολυδιάστατο η δικονομική αρχή του τεκμηρίου αθωότητας, έτσι ώστε να φωτιστεί ακριβώς η επίδρασή της σε πλείαδα εκφάνσεων της ποινικής δίκης. Κατά τη διαδικασία της μελέτης και της συγγραφής του παρόντος, προκάλεσε ειλικρινή εντύπωση στη γράφουσα αυτή η επίδραση, η οποία ανέκυπτε σχεδόν σε κάθε ποινικοδικονομική θεματική που αφορά στα δικαιώματα και στη θέση του κατηγορουμένου. Ίσως μια τέτοια δήλωση να είναι τολμηρή, αλλά φρονούμε πως ελάχιστες ρυθμιστικές εγγυήσεις της ποινικής διαδικασίας έχουν τόσο ευρύ πεδίο εφαρμογής, τόσο από την αντικειμενική όσο και από την υποκειμενική άποψη.

Εκκινώντας την ερευνητική μας πορεία από την τελευταία, αποπειραθήκαμε, αρχικά, να δώσουμε μια απάντηση στο εριζόμενο ζήτημα της τριτενέργειας του τεκμηρίου αθωότητας υπό τη διεθνή του έποψη, και ειδικότερα, δια των παραδοχών της νομολογίας του ΕΔΔΑ. Η αναζήτηση των λεπτών ισορροπιών ανάμεσα στα αντικρουόμενα δικαιώματα, του τεκμηρίου αθωότητας -ως έκφανση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη (άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ), αλλά και εκείνου της ιδιωτικής ζωής (άρθρο 8 ΕΣΔΑ)- από τη μία πλευρά, και της ελευθερίας της έκφρασης (άρθρο 10 ΕΣΔΑ) από την άλλη, αποτελεί *ζητούμενο*, ιδίως όσον αφορά στην επίδραση των ΜΜΕ στην ποινική δίκη. Ωστόσο, οι σχετικές σταθμίσεις μπορούν να γίνουν πλέον με μεγαλύτερη ασφάλεια, δοθείσης της ευρύτατης νομολογιακής επεξεργασίας της εν λόγω θεματικής από το Δικαστήριο του Στρασβούργου. Η δυναμική και διαρκώς εξελισσόμενη νομολογία του ΕΔΔΑ έχει κατορθώσει να διατυπώσει σαφή κριτήρια και όρια, προκειμένου οι εύλογες παρεμβάσεις του Τύπου στα δημόσια πράγματα και κατ' επέκταση στις ποινικές υποθέσεις να γίνονται με τον δέοντα σεβασμό απέναντι στον κατηγορούμενο. Όπως αναπτύχθηκε διεξοδικά ανωτέρω, το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, το τεκμήριο αθωότητας και η αμεροληψία του δικαστηρίου ως στοιχεία της δίκαιης δίκης συνεφέλκονται και συμπροσδιορίζουν τα απώτατα όρια θεμιτής δράσης των ΜΜΕ. Ειδικά πάντως ως προς τη δεσμευτική ισχύ του τεκμηρίου, όπως αυτό διατυπώνεται στο άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ, απέναντι στους ιδιώτες, το Δικαστήριο εμφανίσθηκε διστακτικό να ταχθεί υπέρ της άμεσης τριτενέργειας, μεταξύ άλλων, πιστεύουμε, και για λόγους πραγματιστικούς: αφενός μεν γιατί η προσφυγή στο ΕΔΔΑ νοείται μόνο στρεφόμενη κατά κράτους και όχι κατά ιδιωτών (π.χ. δημοσιογράφων) ή ιδιωτικών φορέων (π.χ. ιδιωτικά ΜΜΕ), επομένως ήδη εξ αυτού του λόγου ο καταλογισμός της παραβίασης αποκλειστικά σε ιδιώτη θα καθιστούσε την προσφυγή απαράδεκτη· αφετέρου δε γιατί στην περίπτωση που η δημοσιογραφική παρεκτροπή

καθ'αυτή συνιστούσε προσβολή του τεκμηρίου αθωότητας, τότε η συντριπτική πλειοψηφία των ποινικών δικών θα κατέληγε να κρίνεται ασυμβίβαστη με τις εγγυήσεις του άρθρου 6 ΕΣΔΑ. Κάτι τέτοιο δεν το θέλησε βέβαια το Δικαστήριο του Στρασβούργου, αναγνωρίζοντας μάλιστα σε αποστροφές της νομολογίας του ότι οι ποινικές δίκες δεν εκτυλίσσονται εν κενώ, αλλά αποτελούν κομμάτι της ζωντανής κοινωνικής πραγματικότητας με τις παθογένειες που αυτή συνεπάγεται. Κατά συνέπεια, το επίκεντρο του ενδιαφέροντος τοποθετείται αλλού, όχι στην προσβολή της αθωότητας ως αντικειμενικό γεγονός (*factum brutum*), αλλά στην αποτελεσματική ή μη αντιμετώπιση αυτής, δια της λήψης αντισταθμιστικών μέτρων που περιορίζουν ή και εξαλείφουν την αρνητική επίδραση μιας έντονης δημοσιογραφικής εκστρατείας σε βάρος του κατηγορουμένου. Στο πλαίσιο αυτό, το ΕΔΔΑ αναζητεί πάντοτε το σύνδεσμο ανάμεσα στην παραβιαστική συμπεριφορά και στο Κράτος, έτσι ώστε εν τέλει να του καταλογιστεί η πλημμελής εκπλήρωση της θετικής του υποχρέωσης για περιορισμό ή έστω μη υποδαύλιση της ενοχοποιητικής καμπάνιας των ΜΜΕ. Τούτων δοθέντων, στη θεωρία γίνεται λόγος περί *έμμεσης τριτενέργειας* του τεκμηρίου αθωότητας, η οποία έχει την έννοια που προαναφέραμε: δεσμεύει μεν το κράτος, αλλά αντανακλά στη δράση ιδιωτικών φορέων.

Η ως άνω παραδοχή και η *κατ' ουσίαν* επέκταση της προστατευτικής εμβέλειας του τεκμηρίου αθωότητας, έτσι ώστε αυτό να καλύπτει και συμπεριφορές που συντελούνται αντικειμενικά εκτός της ποινικής διαδικασίας, και δη από ιδιώτες (ΜΜΕ) εντάσσεται στο πλαίσιο της γενικότερης επεκτατικής νομολογίας του ΕΔΔΑ ως προς το πεδίο εφαρμογής του τεκμηρίου. Όσον αφορά στη θεματική του αντικειμενικού πεδίου εφαρμογής, και της διεύρυνσης αυτού, επικεντρωθήκαμε στη δεσμευτική ισχύ που επέχει η αμετάκλητη ποινική αθώωση σε μεταγενέστερες δίκες, και συγκεκριμένα στις αστικές διαφορές. Αφού διεξήλθαμε της αμφιταλαντευόμενης νομολογίας του Αρείου Πάγου, καταλήξαμε στην απόφαση υπ' αριθμ. 4/2020 της πλήρους Ολομέλειας, η οποία έλυσε οριστικά το ζήτημα, αποφαινόμενη υπέρ της μη αποδεικτικής δέσμευσης του μεταγενεστέρως επιληφθέντος πολιτικού δικαστηρίου από την ποινική αθώωση. Πράγματι, μετά την αμετάκλητη έκβαση της ποινικής δίκης υπέρ του κατηγορουμένου, το τεκμήριο αθωότητας δίνει τη θέση του στην αποδεδειγμένη αθώωση, η οποία καθ'αυτή δεν νοείται να τίθεται εν αμφιβόλω από άλλο δικαστήριο. Εκεί όμως σταματάει η επίδραση της *μετενέργειας* του τεκμηρίου αθωότητας, καθώς κάθε άλλος περιορισμός εν είδει «οιονεί δεδικασμένου» που εισάγει φραγμό στην *in concreto* κρίση του πολιτικού δικαστή είναι απορριπτέος, καθώς προσκρούει στην αρχή της διάκρισης των δικαιοδοσιών και παραγνωρίζει τις ιδιομορφίες της καθεμίας.

Ακολούθως, στην πορεία της προσέγγισής μας σταθήκαμε σε δύο ειδικότερα θέματα, τα οποία τελούν σε άμεση συνάρτηση με το τεκμήριο αθωότητας. Πρόκειται για το ανασταλτικό αποτέλεσμα των ενδίκων μέσων, και τον θεσμό της προσωρινής

κράτησης του κατηγορουμένου. Κοινός παρονομαστής αμφοτέρων αποτελεί η κατ' αρχήν προτεραιότητα του τεκμηρίου αθωότητας (βλ. λ.χ. τον κανόνα της κατ' αρχήν *χορήγησης* ανασταλτικού αποτελέσματος στην έφεση), η οποία όμως κάμπτεται ενόψει ορισμένων εξαιρέσεων, που υπό το καθεστώς του νέου ΠΚ διατυπώνονται με μεγαλύτερη σαφήνεια έτσι ώστε να μην καταλείπεται πεδίο αυθαιρεσίας στον εφαρμοστή του δικαίου. Μέσω αυτής της επισκόπησης αντιληφθήκαμε τη διπλή στοχοθεσία του ποινικού δικαίου, η οποία συνίσταται τόσο στην προστασία των δικαιωμάτων του ατόμου, και δη του κατηγορουμένου, όσο και στην ανάγκη επιτέλεσης της αντεγκληματικής του λειτουργίας κατά τρόπο αποτελεσματικό, για τη διαφύλαξη της δημόσιας ασφάλειας. Επομένως, ακόμη και αν έχουν κατηγορηθεί από θεωρητικούς πως ουσιαστικά ανατρέπουν τον κανόνα, πιστεύουμε πως δεν αντίκεινται στις εγγυήσεις του τεκμηρίου αθωότητας οι *εξαιρέσεις* από τη χορήγηση αναστολής ή οι προϋποθέσεις επιβολής του *όλως εξαιρετικού* μέτρου της προσωρινής κράτησης, καθώς και τα δύο αυτά μέτρα, καίτοι επαχθή, είναι ενίοτε αναγκαία για λόγους ειδικής -κατά βάση- πρόληψης. Εκεί που πρέπει να εστιάσουμε προκειμένου να διασφαλίσουμε τη θεμελιώδη αρχή του τεκμηρίου αθωότητας είναι στις *προϋποθέσεις* μη αναστολής εκτέλεσης ή επιβολής του μέτρου δικονομικού καταναγκασμού, καθότι σε αυτές αντανακλούν οι νομοθετικές σταθμίσεις μεταξύ των δύο αντικρουόμενων συμφερόντων: καταστολή - δικαιώματα του κατηγορουμένου. Κατά την άποψή μας, όπως προεκτέθηκε, η ισχύουσα διατύπωση του ΠΚ εμφανίζεται βελτιωμένη και σαφέστερα οριοθετημένη, εδραζόμενη σε αντικειμενικά κριτήρια, γεγονός που -αν εφαρμοσθεί με συνέπεια στη δικαστική πράξη- μπορεί να οδηγήσει σε εξάλειψη των κακοδαιμονιών του παρελθόντος (βλ. προφυλακίσεις με γνώμονα τη βαρύτητα του αδικήματος ή τις αντιδράσεις της κοινής γνώμης απέναντι στο έγκλημα). Ωστόσο, ενώ φαίνεται πως μεταβαίνουμε προοδευτικά στην εμπέδωση μιας ποινικής νομοθεσίας περισσότερο προστατευτικής για τα δικαιώματα του κατηγορουμένου και το τεκμήριο της αθωότητας αυτού, δεν λείπουν τα δείγματα νομοθετικής οπισθοδρόμησης, τα οποία θέτουν εν αμφιβόλω τις νομικές κατακτήσεις που εμπεδώθηκαν συν τω χρόνω. Έτσι λοιπόν, από τη μία πλευρά ο νομοθέτης του νέου ΠΚ να επέδειξε στάση πιο φιλελεύθερη και από το ίδιο το ΕΔΔΑ (που υπό προϋποθέσεις δέχεται τα τεκμήρια ενοχής), καταργώντας εντελώς το προβληματικό -αμάχητο- τεκμήριο ψεύδους στα εγκλήματα κατά της τιμής του προϊσχύσαντος άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ, επιλογή η οποία ήταν αναμφίβολα επιβεβλημένη. Από την άλλη όμως πλευρά, μεταδίδει αντιφατικά μηνύματα όταν στο πλαίσιο μιας ευκαιριακής και απροπάρσκευης νομοθέτησης εισάγει την παρ. 6 στο άρθρο 187 ΠΚ, δια της οποίας ο καταδικασθείς για τα συναφή εγκλήματα αποστερείται οριστικά του δικαιώματος αναστολής εκτέλεσης της ποινής του, γεγονός που έρχεται σε ευθεία αντίθεση με το τεκμήριο αθωότητάς του. Εν προκειμένω, ένα σχόλιο κρίνεται απαραίτητο: ιδίως στις δύσκολες περιπτώσεις σταθμίσεων, όπου τα αντικρουόμενα συμφέροντα και οι απαιτήσεις της κοινής γνώμης πιέζουν, είναι που ο ποινικός νομοθέτης οφείλει πολύ περισσότερο να ανθίσταται στο δέλεαρ του *ποινικού*

λαϊκισμού. Αντ' αυτού, χρειάζεται να επιδεικνύει σθεναρή και συνεπή στάση υπέρ της προστασίας των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, αφού οι εγγυήσεις της δίκαιης δίκης είναι απαραίτητο να διασφαλίζονται στο μέγιστο δυνατό βαθμό σε υποθέσεις μείζονος ποινικής απαξίας, όπου το διακύβευμα για τον κατηγορούμενο είναι σοβαρότερο.

Τέλος, επειδή, όπως προαναφέραμε, η ποινική δίκη δεν εκτυλίσσεται εν κενώ, αλλά εντός της κοινωνικής πραγματικότητας, αναδεικνύεται σήμερα επιτακτικότερη από ποτέ η ανάγκη κατοχύρωσης ενός πλαισίου αποτελεσματικής ένδικης προστασίας από παραβιάσεις του τεκμηρίου αθωότητας. Προς τη θετική κατεύθυνση κινήθηκε ο ενωσιακός νομοθέτης με την έκδοση της Οδηγίας 2016/343, ωστόσο ο Έλληνας ομότεχνός του δεν έδειξε την δέουσα προσαρμοστικότητα στις διεθνείς επιταγές. Το εθνικό νομικό πλαίσιο θεραπείας που περιορίζεται στη δυνατότητα διεκδίκησης αποζημίωσης αναδεικνύεται ανεπαρκές, κατά την κρίση μας, να *προλάβει/περιορίσει* την προσβολή, προτού αυτή εμφιλοχωρήσει στην ποινική δίκη, υποσκάπτοντας το δίκαιο χαρακτήρα της. Το παρεχόμενο ένδικο μέσο έχει αποκαταστατικό χαρακτήρα, και μάλιστα θεραπεύει μάλλον τη συνυφασμένη με την τιμή και αξιοπρέπεια του προσώπου πτυχή του τεκμηρίου αθωότητας, παρά την ενδοδιαδικαστική του διάσταση. Τούτων δοθέντων, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως η νομοθετική εναρμόνιση έγινε με τρόπο ελλιπή και διστακτικό· μετριοπάθεια όμως που δεν πρέπει να καταλογιστεί αρνητικά στον εθνικό νομοθέτη, δεδομένων των κινδύνων καταστρατήγησης κάποιου δικονομικού πλεονεκτήματος που θα μπορούσε τυχόν να δοθεί σε εκείνον το τεκμήριο αθωότητας του οποίου εθίγη. Πάντως, σύμφωνα με την άποψη της γράφουσας, η κανονιστική δύναμη του πραγματικού δεν μπορεί να επιδρά με τρόπο τόσο καταλυτικό στη νομοπαραγωγική διαδικασία, δεδομένου ότι ο νόμος εξ ορισμού διαπλάθει συμπεριφορές και διαπαιδαγωγεί, κατά συνέπεια, δεν νοείται να προσαρμόζεται παθητικά στα κακώς κείμενα της ελληνικής πραγματικότητας. Πέραν τούτου δε, ιδίως στο πεδίο του ποινικού δικαίου, όπου σημαίνουσα θέση κατέχει η αρχή *in dubio pro reo* και η ρήση «καλύτερα να αθωωθούν χίλιοι ένοχοι, παρά να καταδικαστεί ένας αθώος», θα έπρεπε να τίθεται ως προτεραιότητα η αποτελεσματική θεραπεία και της ενδοδιαδικαστικής πτυχής του τρωθέντος τεκμηρίου αθωότητας δια της χορήγησης ενδίκου μέσου δικονομικής φύσεως (π.χ. μοντέλο αναστολής της ποινικής δίκης), παρά να επικρατεί στη νομοθετική βούληση ο δισταγμός ενόψει του κινδύνου καταχρήσεων, ο οποίος άλλωστε υφίσταται σε οποιαδήποτε παραχώρηση κάποιου ευνοϊκότερου νομικού καθεστώτος. Εξάλλου, κάτι τέτοιο επιτάσσει δεσμευτικά για τη χώρα μας η ενωσιακή Οδηγία, αλλά και η καταδίκη από το ΕΔΔΑ στην υπόθεση Κώνστας κατά Ελλάδας, όπου μας καταλογίστηκε νομοθετική ανεπάρκεια στο εν θέματι πεδίο.

Συνολικά, από την ανωτέρω ανάλυση προκύπτει αβίαστα το συμπέρασμα πως το τεκμήριο της αθωότητας αποτελεί θεμελιώδη δικονομική εγγύηση και δικαίωμα του κατηγορουμένου στο πλαίσιο της ποινικής δίκης, ως στοιχείο του δίκαιου χαρακτήρα

αυτής. Δοθείσης της εν λόγω παραδοχής, προκαλεί εντύπωση η ευκολία, το εύρος, αλλά και η συχνότητα των προσβολών του, με συνέπεια στη δικαστική και κοινωνική πραγματικότητα να καταλήγει το τεκμήριο γράμμα κενό, μια επιταγή διακηρυκτικής και μόνο φύσεως. Δια της παρούσης μελέτης επιχειρήθηκε να υπερκερασθεί η συμβολική διάσταση της εν θέματι δικονομικής εγγύησης, και να αναδειχθεί η πρακτική της εφαρμογή σε πλειάδα θεσμών, οι οποίοι εκ πρώτης όψεως φαντάζουν ετερόκλητοι, στην πραγματικότητα όμως αντανακλούν ακριβώς την πολυδιάστατη επίδραση του τεκμηρίου στην ποινική δίκη εν ευρεία έννοια. Είναι γεγονός πως το τεκμήριο αθωότητας δεν αποτελεί κανόνα δικαίου δίχως έννομες συνέπειες, όσο και αν αυτές δεν προκύπτουν συχνά ευθέως από το γράμμα του νόμου. Αυτό είναι που αποπειραθήκαμε να καταδείξουμε με τις ανωτέρω αναπτύξεις, ότι δηλαδή τόσο οι *ιδιώτες* (έστω και δια της νομικής κατασκευής της «έμμεσης τριτενέργειας»), όσο και ο *δικαστής* (ακόμη, όπως είδαμε, και ο πολιτικός δικαστής) ή ο *νομοθέτης* (στην περίπτωση της νομοθετικής κατάστρωσης διατάξεων που εκ πρώτης όψεως προσκρούουν στην τεκμαιρόμενη αθωότητα ή κατά τη νομοθέτηση ενδίκων μέσων προστασίας) οφείλουν να σέβονται το τεκμήριο αθωότητας και να εναρμονίσουν τη δράση του με τις επιταγές που απορρέουν από αυτό.

Εν τέλει, με την ελπίδα πως η παρούσα έδωσε επαρκείς απαντήσεις στα ερωτήματα που έθεσε, και επιτέλεσε το σκοπό ανάδειξης της πρακτικής σπουδαιότητας του τεκμηρίου αθωότητας, θα ήθελα να καταλήξω στην εξής σκέψη: δεν είναι πάντοτε η άμεση δεσμευτική ισχύς ή η απειλή ποινής που λειτουργούν ως κατευθυντήριες γραμμές της δράσης μας, αλλά και το ίδιο το αίσθημα περί δικαίου, η γνήσια εσωτερική του από τους κοινωνούς και τους φορείς εξουσίας. Αυτή η πηγαία εναρμόνιση με τις επιταγές του δικαίου δύσκολα επιβάλλεται δια της νομοθετικής οδού, αλλά είναι περισσότερο θέμα παιδείας και νομικής κουλτούρας. Ιδίως λοιπόν ως προς το τεκμήριο αθωότητας, το οποίο είναι άρρηκτα συνυφασμένο με τις αντιδράσεις της κοινωνίας απέναντι στο ποινικό φαινόμενο, το ζήτημα της νομικής παιδείας και του επιπέδου του νομικού μας πολιτισμού θα πρέπει να μας προβληματίσει μάλλον περισσότερο από την αρτιότητα της νομοθετικής κατάστρωσης μιας διάταξης. Γιατί εν τέλει, σε τέτοιας φύσεως ζητήματα, η εμπέδωση μιας ποινικής δίκης με δικανική μορφή μπορεί να επιτευχθεί μόνο αν οι θεμελιώδεις εγγυήσεις της, και δη το τεκμήριο αθωότητας, εσωτερικευθούν αυτοπροαίρετα από τους κοινωνούς και καταστούν *βίωμα* κοινό για όλους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- **Η. Αναγνωστόπουλος**, «Δικονομικές εγγυήσεις και “δημόσια αγανάκτηση”», ΝοΒ 31.
- **Ν. Ανδρουλάκης**, «Θεμελιώδεις έννοιες της Ποινικής Δίκης», 5η έκδοση, Π.Ν. Σάκκουλας 2020.
- **Ν. Ανδρουλάκης**, «Το τεκμήριο ψεύδους του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ και η δίκαιη δίκη (Με αφορμή την απόφαση 1501/2003 του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Ζακύνθου), ΠοινΧρ 2004.
- **Γ. Αποστολάκης**, «Τεκμήριο αθωότητας και αστικές διαφορές: ένας ενδο-νομολογιακός διάλογος», <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/tekmirio-athootitas-kai-astikes-diafores-enas-endo-nomologiakos-dialogos>
- **Π. Βογιατζής**, «Το Τεκμήριο Αθωότητας (άρθρο 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ)», σε: Λ.-Α. Σισιλιάνος (επιμ.), «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του ανθρώπου - Ερμηνεία κατ' άρθρο», 2η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη 2017.
- **Χ. Γιαλαμάς**, «Ζητήματα από τη δεσμευτική εμβέλεια των δικαστικών αποφάσεων μεταξύ πολιτικής και ποινικής δίκης (Με αφορμή τις ΑΠ 715/2017, 1422/2017)», ΕλλΔνη 6/2018.
- **Θ. Δαλακούρα**, «Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού», ΠοινΧρ 2005.
- **Α. Ζαχαριάδης**, σε Λ. Μαργαρίτη, Α. Ζαχαριάδη (επίμ.), «Εφαρμοσμένη Ποινική Δικονομία: Τόμος 3^{ος}: Διαδικασία στο Ακροατήριο ΙΙ - Ένδικα Μέσα», 2^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη 2006.
- **Γ. Κάβουρας**, «Το Τεκμήριο Αθωότητας», Αντ. Ν. Σάκκουλας 2002.
- **Θ. Καρδίμης**, «Το συναγόμενο εκ του άρθρου 366 παρ. 2 ΠΚ αμάχητο τεκμήριο ψεύδους υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕΔΔΑ (και ειδικότερα της απόφασης Κλουι κατά Γαλλίας)», ΠοινΔικ 8-9/2014.
- **Α. Καρράς**, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», 7^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη 2020.
- **Α. Καρράς**, «Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο», 6^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη 2019.

- **Θ.-Η. Λουκαδούνος**, «Η προβληματική της παρ. 6 του άρθρου 187 ΠΚ, με έμφαση στον αποκλεισμό της ανασταλτικής δύναμης της έφεσης», ΠοινΔικ 1/2023.
- **Α. Μαγρίππη**, Η πρόκληση ενσωμάτωσης στην εθνική έννομη τάξη του τεκμηρίου αθωότητας (Με αφορμή της Οδηγία ΕΕ 2016/343 «για την ενίσχυση ορισμένων πτυχών του τεκμηρίου αθωότητας και του δικαιώματος παράστασης του κατηγορουμένου στη δίκη του στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας» και την πρόσφατη νομολογία (Δ.Ε.Ε. C-439/16 και ΣτΕ 1993/2016), ΠοινΧρ 2017.
- **Λ. Μαργαρίτης**, «Β. Νομολογία ΕΔΔΑ και έκταση προσωρινής κρατήσεως», σε: Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργιών (επιμ.), «Εγκληματικότητα και κράτος δικαίου», Νομική Βιβλιοθήκη 2009.
- **Λ. Μαργαρίτης**, «Η διάταξη του άρθρου 471 ΚΠΔ είναι γράμμα κενό;», Αρμενόπουλος 1979.
- **Μ. Μαργαρίτης**, Παρατηρήσεις στην ΑΠ 1364/2011, ΝοΒ Τόμος 60, σελ. 571-572.
- **Ι. Μοροζίνης**, «Η συνταγματική διάσταση του αποκλεισμού χορήγησης ανασταλτικού αποτελέσματος σε ασκηθιτόμενο ή ασκηθέν ποινικό ένδικο μέσο κατά τη νέα παράγραφο 6 του άρθρου 187 ΠΚ», <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/h-syntagmatikh-diastash-tou-apokleismou-xorhghshs-anastaltikou-apotelesmatos-se-askithisomeno-h-askhthen-poiniko-endiko-meso-kata-th-nea-paragrafo-6-tou-arthrou-187-pk/>
- **Δ. Μπαμπινιώτης**, Παρατηρήσεις επί της ΑΠ 987/2008, ΕΠολΔ 2008, σελ. 839.
- **Μ. Παναγιωτόπουλος**, «Το ανασταλτικό αποτέλεσμα της προθεσμίας ασκήσεως ενδίκου μέσου (ή το κενό γράμμα του άρθρου 371* στον ΚΠολΔ)», Αρμενόπουλος 1978.
- **Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή**, «V. Δημοσιοποίηση στοιχείων κατηγορουμένων εκ μέρους των ΜΜΕ», σε: «Δίκαιο Πληροφορικής», Νομική Βιβλιοθήκη 2013.
- **Γ. Πανούσης**, «ΜΜΕ και Πρόληψη: σύμπραξη ή σύγκρουση;», Εγκληματολογία 1-2/2019.

- **Σ. Πανταζόπουλος**, Παρατηρήσεις επί της ΟΛΑΠ 4/2020: «Τεκμήριο αθωότητας και πολιτική δίκη», ΕλλΔνη 4/2020.
- **Σ. Πανταζόπουλος**, «Σχέσεις ποινικής και πολιτικής δίκης - Ιδίως το τεκμήριο αθωότητας και η πολιτική λύση» ΕλλΔνη 5/2019.
- **Α. Παπαδαμάκης**, «Ποινική Δικονομία: Η Δομή της Ποινικής Δίκης», 10η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα 2021.
- **Α. Παπαδαμάκης**, Παρατηρήσεις σε ΣυμβΑναθΔικ 3/1996, Υπεράσπιση 1997.
- **Γ. Παραμυθιώτης**, «Σημείωμα στην ΑΠ 715/2017 - Τεκμήριο αθωότητας και αστικές αξιώσεις για προσβολή πνευματικής ιδιοκτησίας», ΔΙΤΕ 3/2018, σελ. 398.
- **Λ.-Α. Σισιλιάνος**, «Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη - εγγυήσεις γενικής εφαρμογής», σε: Λ.-Α. Σισιλιάνος (επιμ.), «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του ανθρώπου - Ερμηνεία κατ' άρθρο», 2^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη 2017.
- **Γ. Τριανταφύλλου**, «Άρθρο 6 παρ. 2 Τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου», σε: Λ. Κοτσαλής (επιμ.), «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & Ποινικό Δίκαιο (Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ)», Νομική Βιβλιοθήκη 2014.
- **Π. Τσιρίδης**, «Τεκμήριο αθωότητας και η νέα Οδηγία της ΕΕ», ΠοινΔικ 1/2017.
- **Ό. Τσόλκα**, «Το τεκμήριο αθωότητας και η συμμετοχή του κατηγορουμένου στην ποινική διαδικασία: Επί της Οδηγίας 2016/343 ΕΕ και του εσωτερικού νόμου ενσωμάτωσης (Κεφάλαιο Β' Ν 4596/2019)», σε: Ένωση Ελλήνων Ποινικολόγων (επιμ.), «Η Ποινική Δικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Τάσεις και Προκλήσεις)», Νομική Βιβλιοθήκη 2020.
- **Ό. Τσόλκα**, «Το δικαίωμα στην μη αυτοενοχοποίηση και το τεκμήριο αθωότητας - Ζητήματα εφαρμογής τους υπό το πρίσμα της νομολογίας του ΕυρΔΔΑ», ΠοινΧρ 2004.
- **Ε. Φυτράκης**, «Αποκλεισμός του ανασταλτικού αποτελέσματος της έφεσης (άρ. 187 παρ. 6 ΠΚ): αναδρομικότητα και τεκμήριο αθωότητας - Με αφορμή την ΕφΠειρ 393/2022», ΠοινΔικ 1/2023.

- **Β. Χειρδάρης**, Παρατηρήσεις επί της υπόθεσης *Allen κατά Η.Β.*, ΝοΒ Τόμος 64 (2016), σελ. 1522.
- **Β. Χειρδάρης**, Παρατηρήσεις επί της απόφασης του ΕΔΔΑ *Παραπονιάρης κατά Ελλάδας*, ΝοΒ 2009, σελ. 173-180.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)

- *Παρασκευόπουλος κ. Ελλάδας* [αριθμ. προσφ.: 64184/11], 28 Ιουνίου 2018
- *Jersild κ. Δανίας* [αριθμ. προσφ.: 15890/89], 23 Σεπτεμβρίου 1994
- *Viorel Burzo κ. Ρουμανίας* [αριθμ. προσφ.: 75109/01 12639/02], 30 Ιουνίου 2009.
- *Alenet De Ribemont κ. Γαλλίας* [αριθμ. προσφ.: 15175/89], 10 Φεβρουαρίου 1995
- *Rywin κ. Πολωνίας* [αριθμ. προσφ.: 6091/06, 4047/07 και 4070/07], 18 Φεβρουαρίου 2016
- *Axel Springer SE και RTL Television GmbH κατά Γερμανίας* [αριθμ. προσφ.: 51405/12], 21 Σεπτεμβρίου 2017
- *Okropiridze κ. Γεωργίας* [αριθμ. προσφ.: 53974/15], 2 Νοεμβρίου 2023
- *G.C.P. κ. Ρουμανίας* [αριθμ. προσφ.: 20899/03], 20 Δεκεμβρίου 2011
- *Raulikas κ. Λιθουανίας* [αριθμ. προσφ.: 57435/09], 24 Ιανουαρίου 2017
- *Allen κ. Ηνωμένου Βασιλείου* [αριθμ. προσφ.: 25424/09], 12 Ιουλίου 2013
- *Βασίλειος Σταυρόπουλος κ. Ελλάδας* [αριθμ. προσφ.: 35522/04], 27 Σεπτεμβρίου 2007
- *Παραπονιάρης κ. Ελλάδας* [αριθμ. προσφ.: 42132/06], 25 Σεπτεμβρίου 2008
- *Fleischner κ. Γερμανίας* [αριθμ. προσφ.: 61985/12], 3 Οκτωβρίου 2019

- *Salabiaku κατά Γαλλίας* [αριθμ. προσφ. 10519/83], 7 Οκτωβρίου 1988
- *Radio France και άλλοι κ. Γαλλίας* [αριθμ. προσφ. 53984/00], 30 Μαρτίου 2004
- *Maslarova κατά Βουλγαρίας*, [αριθμ. προσφ.: 26966/10], 31 Ιανουαρίου 2019.
- *Κώνστας κ. Ελλάδος* [αριθμ. προσφ.: 53466/07], 24 Μαΐου 2011

Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ)

- *Milev* [C-310/18 (ECLI:EU:C:2018:732) Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως]
- *RH* της 12.2.2019 [C-8/19 (ECLI:EU:C:2019:110) Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως]
- *DK - Spetsializirana prokuratura* της 28.11.2019 [C 653/19 (ECLI:EU:C:2019:1024) Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως]

Αρείου Πάγου (ΑΠ)

- ΑΠ 431/2000
- ΑΠ 580/2001
- ΑΠ 1364/2001
- ΑΠ 215/2013
- ΑΠ 1652/2013
- ΑΠ 1398/2015
- ΑΠ 344/2016
- ΑΠ 1422/2017
- ΑΠ 715/2017
- ΑΠ 322/2018
- ΑΠ 889/2018
- ΟΛΑΠ 8/2019
- ΠΛ. ΟΛΑΠ 1026/2020
- ΠΛ. ΟΛΑΠ 4/2020
- Τριμελές Εφετείο Κακουρηγημάτων Πειραιώς 393/2022